

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Vem ska annars ge mig styrka att gå härifrån?”

En kvalitativ målutvärdering av Frigivningsprogrammet

Socionomprogrammet
C-uppsats
Författare: Patrick Bowles & Madelene Hansen
Handledare: Ulla-Carin Hedin

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

Vetenskapligt arbete, SQ 1562

C-uppsats, VT -08

Patrick Bowles & Madelene Hansen

Titel: ”Vem ska annars ge mig styrka att gå härifrån?” – en kvalitativ målutvärdering av Frigivningsprogrammet.

ABSTRACT

Sedan 2003 har alla kvinnor som är intagna på kriminalvårdanstalten Sagsjön erbjudits deltagande i ett frigivningsprogram. Det är ett informations- och motivationsprogram som går ut på att två frivårdsinspektörer (som är ledare för programmet) åker till anstalten en gång i månaden och har ett möte med de intagna kring frivårdens funktion samt frigivningen och dess förberedelser. Mötet varar i ett par timmar och kvinnorna har då möjlighet att ställa frågor. Mötet är frivilligt och det finns inga regler om att man måste delta ett visst antal gånger utan kvinnorna går dit så länge de själva känner att det behövs. Ytterligare en del i frigivningsprogrammets mål är att informera vårdarna om frivårdens roll och funktion.

Studien syftar huvudsakligen till att undersöka hur de kvinnliga intagna upplever programmet och om det har hjälpt dem i deras frigivningsprocess. För att få reda på detta har denna frågeställning utformats:

- Har frigivningsprogrammet påverkat de intagna i deras frigivningsprocess?

Studien är en kvalitativ målutvärdering och genomfördes med hjälp av intervjuer med intagna kvinnor, vårdare samt kvinnor i utslussning. Det empiriska materialet delades upp i ett flertal teman och analyserades även utifrån frigivningsprogrammets syfte och mål.

Studiens resultat visar att frigivningsprogrammet uppfyller sitt syfte att informera de intagna. Motivationen till att arbeta med sin frigivning uppger de flesta intagna dock att de har uppnått innan de deltog i programmet. Överlag menar respondenterna att de är nöjda med programmet, den information de har fått genom programmet är välbehövlig och de anser att liknande program borde finnas på flera, om inte alla, anstalter. Informationen från anstaltspersonalen kan i vissa fall vara bristfällig, vilket medför att frigivningsprogrammet blir en viktig komponent i frigivningsförberedelserna. Vi har även sett att programledarnas bemötande gentemot de intagna spelar en stor roll för deras deltagande i programmet. Innehållet blir intressantare och lättare att ta till sig genom programledarnas lättsamma och humoristiska bemötande. Det råder delade meningar bland vårdarna kring hur mycket information de har fått om frivården genom programledarna.

Nyckelord: frigivningsförberedelser, frivård, kriminalvård, kvinnoanstalt.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Abstract	2
Förord.....	5
1. Inledning.....	6
1.1. Bakgrund	6
1.2. Frigivningsprogrammet	7
1.3. Förberedelser inför villkorlig frigivning	8
1.4. Syfte och frågeställningar.....	8
1.5. Relevanta begrepp	8
2. Tidigare forskning	11
2.1. Kvinnor i kriminalvården	11
2.2. Teorier om kriminella.....	11
2.3. Frigivningsarbetets historik.....	12
2.4. Rapporter från BRÅ och kriminalvården	12
2.5. Avhandling om frivården	14
2.5.1 Historiken	14
2.5.2 Aktörerna	14
2.6. Internationell forskning	15
3. Teoretiska perspektiv och begrepp	17
3.1. Empowerment	17
3.2. Psykosocial teori.....	18
3.3. Exitprocesser	19
4. Metod	20
4.1. Kvalitativ metod	20
4.2. Utvärderingens historia	20
4.3. Kriminalvårdens inställning till utvärdering	20
4.4. Utvärdering som metod.....	20
4.5. Alternativa metoder	21
4.6. Urval och tillvägagångssätt	21
4.7. Etiska reflektioner	22
4.8. Analysmetoder.....	23
4.9. Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	24
4.9.1 Metodiska svårigheter.....	24

5. Resultat och analys	26
5.1. Intagna	26
5.1.1. Tillit och återkoppling som viktiga beståndsdelar i informationsarbetet	26
5.1.2. Tidigare motivation kan förstärkas	28
5.1.3. Lekmannen som förebild och stöd.....	30
5.1.4. Myndigheter som hjälper eller motarbetar?	31
5.1.5. Frigivningsprogrammet behövs på alla anstalter	32
5.1.6. Vikten av bemötande och delaktighet i kommunikationsprocessen	35
5.2. Vårdare	38
5.2.1. Bristande kommunikation mellan anstalt och frivård?	38
5.2.2. Förändring hos de intagna?	39
5.3. Klienter i utslussning.....	40
5.3.1. Vikten av tillgång till information	41
5.3.2. Varifrån kommer motivationen?	42
5.3.3. Det finns något för alla	43
5.3.4. Skattning av återfallsrisk	44
5.3.5. Humoristiskt och värdigt bemötande är av stor vikt	45
5.4. Måluppfyllelseanalys.....	46
6. Diskussion.....	49
6.1. Resultatdiskussion	49
6.2. Hur kan resultaten användas?.....	51
6.3. Framtida forskning	51

Noter

Referenser

Bilagor

Bilaga 1 – Presentationsbrev

Bilaga 2 – Intervjuguide 1: intagna

Bilaga 3 – Intervjuguide 2: vårdarna

Bilaga 4 – Intervjuguide 3: intagna (2)

Bilaga 5 – Intervjuguide 4: programledarna

Bilaga 6 – Intervjuguide 5: klienter i utslussning

Bilaga 7 – Frigivningsprogrammets syfte och mål

FÖRORD

Inledningsvis vill vi utdela ett stort tack till alla intagna och utslussade kvinnor samt vårdare som ställt upp på intervjuer. Era synpunkter betyder mycket för vårt arbete och för frigivningsprogrammets utveckling.

Frivårdsinspektörerna och programledarna Lotta Gustavsson och Greger Österdahl tackas för att ni har givit oss lärorik information om frigivningsprogrammet och kriminalvården och för att ha gett oss värdefulla synpunkter på vårt arbete.

Vi vill även tacka Tom Leissner för din rådgivning kring utvärderingsmetoder samt att du generöst bjöd på din tid då du handledde oss initialt. Detta möjliggjorde att vi kunde börja vårt arbete ett år tidigare. Vi vill också tacka Per-Olof Larsson för vägledning i vårt analysarbete.

Sist men inte minst vill vi tacka vår handledare, Ulla-Carin Hedin, för inspiration och synpunkter under arbetets gång.

1. INLEDNING

Under en termins praktik på frivården i Göteborg fick vi möjlighet att delta i frigivningsprogrammet vid ett besök på kvinnoanstalten Sagsjön i Lindome utanför Göteborg. Vi bestämde oss för att utvärdera detta frigivningsprogram. Planeringen och arbetet påbörjades redan under praktikperioden 2007 och fullföljdes ett år senare.

1.1 Bakgrund

Kriminalvårdens uppgifter är bland annat att (med hjälp av häkte, anstalter och frivård) förebygga brott, verkställa påföljder och ge stöd och hjälp till klienterna. Det huvudsakliga målet är att minska brottsligheten och öka tryggheten i samhället. En viktig del i detta är att medverka till att färre återfaller i kriminalitet och missbruk. Visionen är att kriminalvården ska vara human, vilket enligt studier är väl förankrat i personalen, inte minst hos frivårdsinspektörerna.

Frivården är, till klientantalet, den största delen av kriminalvården, som utreder, övervakar och påverkar personer som misstänks för brottslighet och dömts till straff och/eller påföljd. Frivården är i praktiken både ett administrativt och ett socialt arbete då man utreder, dokumenterar och har kontakt med klienter. Frivårdare i de allra flesta länder anser sig vara professionella socialarbetare. Frivårdens arbetsuppgift och mål är att genom kontroll och stöd medverka till att klienterna inte återfaller i kriminalitet och dessutom att hjälpa dem med vad som krävs för att de ska återanpassas i samhället. De medel som finns att tillgå som alternativ till anstalt är skyddstillsyn, kontraktsvård, samhällstjänst och intensivövervakning (elektronisk fotboja). Den största delen av frivårdens arbete är att övervaka klienter med skyddstillsyn eller villkorlig frigivning. Frivård innebär kontroll, motivations- och påverkansarbete, men också hjälp för klienten att söka stöd i samhället. För varje klient som kommer till kriminalvården gör frivården en planering av verkställigheten, dvs. avtjänandet av straffet. Planeringen görs i samarbete med häkte och anstalt. Tanken är att frivården ska följa klienten hela vägen genom kriminalvården.¹

Frivårdsinspektörerna har även som uppgift att besöka klienter på anstalt och häkte, bland annat för att ge stöd. Frivården beslutar om klienten ska få övervakning vid villkorlig frigivning och kan ge förslag på anstaltsplacering.

En vision är att verkställighetsplaner och frivårdens kontakt med frihetsberövade klienter ska komma igång snabbare än förut och att samarbetet mellan häkte, frivård och anstalt ska bli bättre. Även samarbete med andra myndigheter så som socialtjänsten ska fördjupas (Ekbom, Engström & Göransson, 2006).

Sagsjön är en kvinnoanstalt som har 38 platser. Dessa är fördelade på en sluten och en öppen avdelning, samt en utslussningsvilla. Den senare är till för de klienter som är i behov av social träning eller frigång. Sagsjön är en behandlingsanstalt som arbetar miljöterapeutiskt, vilket innebär att vardagliga situationer används som verktyg i behandlingen. De intagna är kvinnor som missbrukar narkotika och är dömda till minst två månaders fängelse. Många befinner sig i slutskedet av ett längre straff och är därmed i behov av utslussning. De intagna kan under dagarna ägna sig åt olika typer av arbete, utbildning, behandling eller programverksamhet. Utöver arbetstid erbjuds även möjlighet till bland annat vävning, sömnad och träning (www.kriminalvarden.se).

1.2 Frigivningsprogrammet

Inom ramen för frigivningsprogrammet åker frivårdsinspektörerna Lotta Gustavsson och Greger Österdahl ut till både häktet och Sagsjöanstalten regelbundet för att informera kvinnorna om frivården och dess roll. De träffar de intagna under ett par timmar då kvinnorna får ställa frågor. Frigivningsprogrammet är en del av en större programidé som bland annat även innefattar gruppövervakning (kallad ”Quo vadis?” = vart går du?). Kvinnorna träffas då tillsammans med Greger och Lotta och sina lekmannaövervakare och pratar, informerar och gör aktiviteter (Nicklason, 2006). Vi har valt att fokusera denna studie på frigivningsprogrammet, eftersom det är det första steget i vårdkedjan och som alla kvinnor på anstalten kan ta del av. Idén till frigivningsprogrammet kom från frivårdsinspektörerna själva, Greger och Lotta. Diskussioner om bristen på kunskap om frivården bland såväl intagna som vårdare ledde så småningom till handling.

Lotta: Vi började ju hösten 2003 har jag sett när jag tittat tillbaka. Men hur idén kom upp riktigt sådär, det är ju svårt att säga såhär i efterhand. Jag vet att det var våra diskussioner kring det här med att kunskapen är så dålig både bland intagna och vårdare kring vad frivården gör och det var mycket irritation kring att tjejerna har, det har ju killarna också naturligtvis, men det här myndighetsföraktet och misstron mot att man kan få någon typ av hjälp från samhället och myndigheter då. Så vi resonerade väl kring det och kom fram till att vi skulle försöka, och från början var det att vi skulle ha det här lekmannamomentet väldigt starkt, att vi skulle ha med en lekmannaövervakare som skulle vara en god kraft och som skulle presentera det här med lekmannaövervakarskap samtidigt som vi hade vår information.

Att arbeta med lekmannaövervakare var alltså centralt från början. Tanken är fortfarande idag att man så tidigt som möjligt ska hjälpa kvinnorna på anstalten att hitta en lekmannaövervakare och etablera en kontakt redan under vistelsetiden även om inte någon lekmannaövervakare följer med på mötena längre. Idén till programmet kom alltså inte från organisationen, utan från frivårdsinspektörerna själva:

Greger: Det var liksom inget direktiv eller någonting sådant utan vi tänkte ”nej, nu får vi göra någonting”. Och det som jag tycker är schysst, vi hade ju inte någon fast form för det så, vi var inne på infodelen, det var liksom våran grundtes, men sen lät vi ju det utvecklas med tjejerna.

Grundbulten i programmet var alltså att informera kvinnorna om vad frivården kan hjälpa till med. När de sedan upptäckte ett behov av återkoppling då kvinnorna kom tillbaka flera gånger, märkte de att en motiverande del även behövdes i programmet. Greger förklarar närmare hur uppläggningsen var tänkt från början:

Greger: Men just att tjejerna kom tillbaka för att det blev en process så har det blivit ett informations- och motivationsprogram av det hela. Men vår tankegång var mer info, infodelen. Gå ut till öppna, informera. Gå till slutna, informera. Nästa gång vi kommer dit tar vi nästa grupp som inte har fått informationen på något sätt då. För det var ju det att vi kände att informationen, för den var tvådelad. Det var information till tjejerna på Sagsjön, men också att vi skulle ta tillfället i akt att informera våra kollegor i lunchrummet, vårdarna, om vad frivård är. Så det var liksom en tvådelad grej där inledningsvis då.

Det var inte bara bland de intagna kvinnorna som informationen var dålig. Trots att frivårdsinspektörerna och vårdarna organisatoriskt var nära kollegor var det få bland anstaltspersonalen som visste vad frivården var. På grund av det fick programmet två syften, två olika grupper att ge informationen till.

Nu när Greger och Lotta har arbetat med detta program i några år tycker de att kontakten med vårdarna och deras kunskaper om frivården har blivit bättre:

Lotta: Eftersom vi har lärt känna nästan alla, så flyter det på ganska lättvindigt, och de kommer till oss och nämner saker kring någon kvinna om de tycker att det är någon som vi behöver följa upp eller... ja, tar upp frågor.

Greger: Och kvinnorna själva skickar ju fram sina polare till programmet när de märker att 'det här är någon som behöver få information'.

Nya deltagare till kvinnornas möten rekryteras alltså delvis via de intagna själva. De som har deltagit och fått hjälp genom programmet för informationen vidare till de andra kvinnorna.

1.3 Förberedelser inför villkorlig frigivning

I de riktlinjer för utslussning från anstalt (2004:6) som kriminalvårdsstyrelsen fastställt anges målen som att kriminalvården ska ge de intagna social träning och förutsättningar för att leva ett liv utan brottslighet och missbruk. Vårdarna på anstalten har ofta även en roll som kontaktman åt en eller flera klienter. Dennes uppgift är att ha en tät kontakt med klienten och förbereda inför frigivningen. Även frivårdsinspektörer förväntas besöka klienten för att diskutera dessa frågor, det är även de som avgör huruvida en klient ska ha övervakning efter frigivningen eller ej. Samverkan mellan socialtjänst, arbetsförmedling och kriminalvård finns (KrAmi)² för att hjälpa klienterna att hitta arbete, men det finns ingen motsvarighet för bostadsförmedling (Ekbom, Engström & Göransson, 2006).

En del i kriminalvårdens uppdrag är att stödja och förbättra frigivningsförberedelserna för de intagna på landets anstalter. Intagna på anstalt har ofta ingen sysselsättning så som fast arbete eller utbildning att återvända till efter villkorlig frigivning. Efter anstaltsvistelsen är det i många fall svårt att anpassa sig till det vanliga samhället igen. Många saknar arbetslivserfarenhet och är osäkra, vilket kan leda till återfall i kriminalitet och missbruk (Göransson, 2006).

1.4 Syfte och frågeställningar

Huvudsyftet med denna studie är att undersöka om frigivningsprogrammets mål uppnås och om programmet gör någon skillnad för kvinnorna på anstalten. De intagna har tillfrågats om hur de upplever programmet och om/hur det har hjälpt dem i sina frigivningsförberedelser. Vi är också intresserade av att se om programledarnas bemötande har någon inverkan på hur kvinnorna upplever programmet.

Frågeställningen lyder:

- Hur upplever de intagna att frigivningsprogrammet påverkat dem i deras frigivningsprocess?

1.5 Relevanta begrepp

För att lättare förstå det sammanhang som våra respondenter blivit intervjuade i, samt för att få grepp kring de olika utslussningsmetoder som kan komma att nämnas både i texten och citaten har vi valt ut ett antal begrepp och förklarat dem nedan. De tre första förklarar allmänt ett par olika straff samt vad det innebär att vara lekmanövervakare. De tre sista behandlar utslussningsmetoder.

Fängelse. Fängelse är ett frihetsberövande straff och kan utdömas på viss tid eller på livstid. Ett tidsbestämt straff kan variera från 14 dagar upp till max 18 år (Ekbom, Engström & Göransson, 2006). Vid livstidsstraff är vistelsetiden inte tidsbestämd, vilket innebär att man inte kan bli villkorligt frigiven förrän straffet har omvandlats till ett tidsbestämt, vilket görs av Örebro tingsrätt (Gustavsson, 2007). I andra fall blir man frigiven efter två tredjedelar av straffet. Den villkorliga frigivningen är en prøvotid som vanligtvis är ett år, men kan också vara lika lång som återstoden av straffet (Ekbom, Engström & Göransson, 2006).

Intensivövervakning. IÖV med elektronisk kontroll är numera ett alternativ till fängelse för de med korta straff, högst sex månader. I praktiken innebär det att en elektronisk fotboja monteras runt vristen och en mottagare installeras i bostaden. På så sätt avtjänar man straffet i sitt eget hem och man har begränsad möjlighet att lämna bostaden. Ett par av kraven för att få detta beviljat är att man måste ha en sysselsättning, såsom arbete eller studier, och dessutom måste man hålla sig drogfri och medverka i de behandlingar och/eller program som frivården föreskriver. Det är alltså frivården som har hand om denna typ av verkställighet. De besöker klienterna regelbundet i hemmet och frivårdsenheten larmas om någon avviker från sitt schema (Ekbom, Engström & Göransson, 2006).

Lekmanövervakare. En privatperson som åtar sig att sköta den större delen av kontakten med en klient som har skyddstillsyn eller är villkorligt frigiven kallas för lekmanövervakare. Dessa kan ses antingen som avlastning för frivårdsinspektörerna eller som ett komplement som ska verka som ett vardagligt stöd för klienten. Kriminalvården strävar efter att öka antalet lekmanövervakare, men det är heller inte helt oproblematiskt:

Vad som framför allt föreslås som förbättringar med avseende på lekmanövervakningen är utbildning, högre ersättning, uppföljningsträffar och handledning för att ge både erkänsla och stimulans men också för att kunna ställa högre krav och tydliggöra rollen. (Thylefors & Persson, s.101)

Sverige är ett av de få länder som vid sidan om en växande grupp professionella handläggare inom frivården har behållit frivilliga övervakare. En anledning till att detta används är för att klienten ska kunna identifiera sig med övervakaren och se alternativa sätt att leva och hantera problem (Bishop, 1991).

Programledarna för frigivningsprogrammet anser att arbetet med lekmanövervakare är viktigt eftersom klienten kan få en annan typ av stöd från någon som inte är en myndighetsperson:

Lotta: Under alla år egentligen så har jag sett lekmannainslaget som ett väldigt viktigt komplement till tjänstemannen, en person som kommer in från ett helt annat håll och som kan gå förbi den här myndighetsmisstron och kan vara en person man kan identifiera sig med. [...] Det blir en speciell relation, man vågar knyta an på ett djupare sätt med en person som inte representerar myndigheten och att det händer någonting där. Om man vill förändring så blir det en väldigt växtkraft i det.

Frigång. När den intagna får lämna anstalten under arbetstid för att jobba eller studera eller delta i annan sysselsättning kallas detta för frigång. Tanken är att detta ska leda till en lättare återanpassning i samhället (Ekbom, Engström & Göransson, 2006). På Sagsjön finns det en särskild utslussningsvilla där de intagna kan vistas i slutet av sin verkställighetsperiod.

Utökad frigång. Intagna som har ett fängelsestraff på minst sex månader kan även ansöka om att få fotboja efter halva strafftiden. Samma regler gäller som för ”vanlig” intensivövervakning, men i detta fall kan den elektroniska kontrollen successivt upphöra. Även detta är ett sätt att återanpassa individen i samhället.

Vårdvistelse. Vårdvistelse handlar om att ge klienterna den vård och behandling som inte kan ges direkt i kriminalvårdens regi. Naturligtvis gäller detta framförallt klienter med missbruksproblematik. Vårdvistelsen innebär rent konkret att den intagne lämnar anstalten för att vistas på ett behandlings- eller familjehem där man sedan avtjänar den del av straffet som är kvar. Denna typ av behandling kan påbörjas när som helst under vistelsetiden (www.kriminalvarden.se).

2. TIDIGARE FORSKNING

Litteraturstudien har inneburit att vi sökt efter rapporter från kriminalvården, brottsförebyggande rådet och bland statens offentliga utredningar. Vi har även sökt i universitetsdatabaser och talat med tidigare och nuvarande kriminalvårdspersonal, både på frivården och kriminalvårdsstyrelsen för att få uppslag till tidigare forskning. Sökord som använts är kriminalvård, frigivning, frigivningsförberedelser, utslussning och release from prison.

Vi har även kontaktat samtliga kvinnoanstalter i Sverige och hört om de har använt sig av något frigivningsprogram eller liknande, men ingen av anstalterna uppgav att det fanns någon form av frigivningsprogram.

2.1 Kvinnor i kriminalvården

Det är idag stora skillnader mellan kvinnors och mäns brottslighet. Kvinnor intagna på anstalt utgjorde 2004 ungefär 7 % och andelen kvinnor som dömdes till skyddstillsyn var 16 %. Andelen kvinnliga klienter i kriminalvården har ökat medan det faktiska antalet har minskat. Kvinnor återfaller även i lägre grad än män. Enligt siffror från 1998 återföll 12 % av kvinnorna jämfört med 21 % av männen, dock jämnas skillnaderna ut i takt med ökande brottsbelastning. Generellt så ökar risken för återfall för varje brott som individen begår. Dock ökar brottsligheten bland kvinnor snabbare idag än bland män. En förklaring till denna förändring kan vara att kvinnor allmänt börjat ta sig in på mansdominerade områden, och där ingår ju även den kriminella världen (Ekbom, Engström & Göransson 2006). Kolfjord (2003) menar att det som kvinnor har uppnått genom att begå brott är en fördjupad exkludering från en social, kulturell och ekonomisk kontext samt en exkludering från gruppen värdiga och respektabla kvinnor. Enligt den rådande diskursen i samhället bör den respektabla kvinnan uttrycka sin femininitet på ett sådant sätt att hennes underordning döljs på samma sätt som män bör dölja deras överordning. Osynliggörandet av denna över- och underordning blir särskilt viktig i en kultur med en ideologi om jämställdhet mellan män och kvinnor.

Stöld är det brott som är vanligast hos straffade kvinnor, följt av rattfylleri och andra trafikbrott. Av de kvinnor som placeras på anstalt har cirka 70 % ett blandmissbruk och/eller ett narkotikamissbruk. I en jämförelse ser man att kvinnor har en allvarligare psykiatrisk problematik förenat med sitt missbruk. I mätningar mellan 1992-2002 så kan man utläsa att missbruket har ökat bland de intagna kvinnorna. Boo Kling och Jan Gustavsson (2002) har i sin undersökning bland respondenterna funnit en samstämmighet att försörjning och bostad var de mest betydelsefulla åtgärderna. Bland kvinnorna finns det ett högre antal som har en relation med en missbrukande partner. Kvinnorna har ofta varit undertryckta i dessa destruktiva relationer där de ofta varit utan en egen självbild och i stället sett sig som att de tillhör någon annan.

Hinseberg var den enda kvinnoanstalten i Sverige under en lång tidsperiod. Vid 1980-talets början så öppnades ytterligare en, nämligen Färingsöantalten. Idag finns fem kvinnoanstalter med ett sammanlagt antal platser på 250, varav 178 är slutna och 62 är öppna platser (www.kriminalvarden.se).

2.2 Teorier om kriminella

Gunnar Bergström (2002) gör en uppdelning mellan *livsstilskriminella* och *engångsförbrytare*. Han tar upp frågan om vilka faktorer som för en människa tillbaka till ett

kriminellt liv. Han menar angående återfallsprocessen, att det oftast börjar med återfall i kriminalitet före ett återfall i missbruk. Bergström menar vidare att det inte finns skrivet mycket om kriminalitet. Om kriminaliteten lever ett ”eget liv”, då bör den förklaras och definieras om för att behandlingsmetoderna och insatserna ska kunna ge ett önskat och bra resultat. Det finns många teorier om kriminalitet, några exempel är: stämplingsteori, inlärningsteori, målteori, social kontrollteori, psykodynamisk teori, spänningssökande/sjuklig stimulansjakt mm.

2.3 Frivårdens uppkomst

Framförallt i Europa i början av 1990-talet fanns det inte mycket empirisk forskning att stödja sig på vad det gäller frivårdens metoder och omfattningen av måluppfyllelse (Bishop 1991). Det finns två faktorer som har påverkat utvecklingen inom kriminalpolitiken sedan andra världskriget. Den första faktorn är att brottsligheten har ökat internationellt och fängelserna har blivit hårt belastade. Utbyggnaden och bevarandet av fängelser kostar mycket pengar som i stället skulle ha kunnat användas för välfärd. Den andra faktorn är att de ohälsosamma effekterna av fängelsevistelser uppmärksammats genom omfattande forskning. Detta ledde fram till alternativa påföljder (i stället för fängelse). Tidigare utdömdes skyddstillsyn alltid tillsammans med ett frihetsstraff, det var ingen egen påföljd. Skyddstillsynen som den ser ut idag infördes i brottsbalken 1965 (Bishop 1991).

2.4 Rapporter från BRÅ och Kriminalvården

I en rapport från Brottsförebyggande rådet (BRÅ)(2000) kan man läsa att klienterna i många fall frigavs utan arbete och fast bostad och med dåliga ekonomiska och sociala förutsättningar. Deras fysiska hälsa var relativt god, medan en av fem ansåg att de led av psykisk ohälsa. Dessutom hade majoriteten missbruksproblem. Det visade sig också att anstaltens planering och dokumentation kring klienterna, deras behandling och framtida frigivning var bristfällig och varierade kraftigt mellan anstalterna.

I den uppföljande rapporten kan man läsa att de flesta klienter hade kontakt med frivården, men bara hälften hade fått besök av sin frivårdshandläggare på anstalten. Ungefär två tredjedelar av klienterna hade fått en lekmanövervakare förordnad och kontaktfrekvensen dem emellan låg ofta över miniminivån. Hälften av klienterna återföll dock i brottslig verksamhet (dömdes eller misstänktes) under uppföljningsperioden. Förutom ökande tillgång till bostad så förbättrades inte klienternas sociala situation. Frivården hjälpte i många fall inte till på grund av att klienterna ansågs vara omotiverade och skötte kontakten dåligt. Även tidsbrist angavs som ett skäl till att inte kunna hjälpa klienterna på ett tillfredsställande sätt (BRÅ, 2001).

BRÅ har gett ut ytterligare en rapport, som tar sin utgångspunkt i riksdagsbeslutet om att frigivningsförberedelser ska förstärkas under en treårsperiod (2001-2004). Detta innebär bland annat att en ny utslussning kommit till, där vissa klienter har möjlighet att avtjäna en del av straffet med fotboja. Insatserna som ska förstärkas är planering och dokumentation, nätverksarbete och myndighetskontakt. Dessutom ska frivården och anstalterna samarbeta i större utsträckning och man ska sträva efter att klienterna ska få en successiv övergång från anstaltsvistelse till frihet. Några resultat från denna första mätning är att ungefär en tredjedel av de intagna medverkade i programverksamhet, de flesta som behövde hjälp med myndighetskontakt fick det, de flesta hade tillgång till bostad, men det var få som hade ett arbete eller någon annan form av sysselsättning. Endast en fjärdedel blev successivt utslussade och dessutom upplevde många det som

svårt att hålla kontakten med frivården då det var långt geografiskt avstånd mellan anstalten och deras frivårdskontor (BRÅ, 2003).

Resultaten från den slutgiltiga rapporten visar att färre klienter (främst bland narkotikamissbrukarna) hade haft kontakt med sitt frivårdskontor, de flesta vistelser utanför anstalt (§34) för behandling visade sig upphöra vid frigivningen, trots att meningen var att den skulle ha fortsatt, det är få klienter som får frigång eller IÖV-utsluss. Det senare ökar i takt med ökande strafftid. Ett par påverkande faktorer till dessa resultat, menar BRÅ, skulle kunna vara att uppföljnings/mätperioden varit kort (1 år) och att arbetsbelastningen på kriminalvårdspersonalen har ökat utan att extra resurser tillsatts för att kunna förverkliga de nya målen (BRÅ, 2004:1).

Den andra delrapporten inom samma område visar att om försörjningen inte går att ordna via arbete eller annan sysselsättning så kan klienten få ekonomiskt stöd från kriminalvården mot att han/hon deltar i samhällstjänstliknande verksamhet. Nästan hälften av klienterna behövde denna typ av stöd eller deltagande i arbetsmarknadsåtgärd. Drygt hälften hade ordnat egen bostad vid IÖV-utslussens början, medan de övriga bodde hos släktingar eller partner. Det var mycket få fall där bostadssituationen försämrades efter villkorlig frigivning, snarare tvärtom. När det gäller kontakten med frivården visade det sig att varken klienterna eller frivårdsinspektörerna hade varit bra på att ta initiativ till kontakt. Såväl klienter som deras sammanboende familjemedlemmar var övervägande positiva till denna form av utslussning (BRÅ, 2004:2).

En del i dessa förstärkta frigivningsförberedelser var som sagt att införa en ny utslussning, vilken har utvärderats separat, även här av BRÅ (2005). Försöket innebar att klienter med minst två års strafftid kunde få avtjäna straffet med fotboja under en till fyra av de sista månaderna. Dock måste klienten uppfylla kraven i en risk- och säkerhetsbedömning innan det blir beviljat. Det som bedöms är risken för återfall i kriminalitet och missbruk samt misskötsamhet. Utöver detta ska klienten dessutom ha tillgång till bostad, sysselsättning, fast telefoni och elektricitet.

De huvudsakliga resultaten som framkom i slutrapporten var att få klienter misskötte sig, den sociala situationen har förbättrats och det är låg grad av återfall bland IÖV-utslussade klienter.

I en rapport från kriminalvården har man frågat ett hundratal manliga intagna om deras egen syn på återfallsrisken och vilka faktorer som skulle kunna få dem att återfalla. Nästan hälften menade att ett återfall i missbruk var mest troligt att också leda till ett återfall i kriminalitet. De två viktigaste faktorerna efter det är arbetslöshet/dålig ekonomi och problem att hitta fast bostad. Andra faktorer som nämns är ensamhet och spänningssökande (Rydén-Lodi, 2005).

Cecilia Heule (2005) har skrivit en rapport om tre frigivningsprojekt på olika ställen i Sverige, bland annat på Sagsjön utanför Göteborg. Genom intervjuer med intagna har hon undersökt vilka behov de har inför frigivningen samt om de har fått hjälp att uppnå det de behöver. Studien visade att de intagna på Storeboda och Tygelsjö var frustrerade över att resurserna varit knappa och frigivningsprojektet har inte kunnat genomföras på ett tillfredsställande sätt. På Sagsjön menar Heule att man arbetade starkt med empowerment för att kvinnorna skulle kunna hjälpa sig själva. Personalen uppmuntrade

de intagna att ta kontakt med myndigheter och ordna en tidig utslussning för att bryta isoleringen och minska effekterna av institutionaliseringen.

2.5 Avhandling om frivården

Kerstin Svensson (2001) har skrivit en avhandling om frivården och dess aktörer. Avhandlingen är uppdelad i två delar där den första delen behandlar frivårdens historia och den andra delen redovisar hur frivårdens aktörer förhåller sig till varandra.

2.5.1 Historiken

Övervakning vid villkorlig dom genomfördes 1918, samtidigt som den tidigare ”förlusten av medborgliga rättigheter” och det disciplinära prygelstraffet togs bort. När tanken om kriminalvård i frihet infördes bleknade cellstraff samtidigt som grundidé för fängelserna. I lag angående verkställighet av straff från 1945 underströks att cellstraffet skulle endast vara en reservation.

Innan frivårdens tillkomst fanns det föreningar som hade hand om de olika lekmanövervakarna. Man kan se att aktörernas roller samt att organisationsformen redan fanns. 1938 gick staten in och tog över och skapade ett förslag om en frivårdsorganisation. Det pågick vid denna tid ett världskrig, så i praktiken sköts genomförandet upp till 1942 då de första skyddskonsulenterna gick i tjänst. De tidigare skyddsföreningarna och fångvårdssällskapen började sakta att tonas ut. Inledningsvis fanns det fyra stycken skyddskonsulenter som arbetade i var sitt distrikt. Det fanns vid denna tidpunkt en form av bemödande att efterlikna socialvården samt att det fanns en tanke om avståndstagande från fängelset.

Skyddskonsulenternas uppgifter var först och främst att förvalta personundersökningarna, de villkorliga domarna samt de villkorligt frigivna. Det var inte klart uttryckt vilken utbildning som var den lämpligaste utan det viktigaste var en anpassning till de lokala förhållandena. Skyddskonsulenterna tillfördes personal men också resurser för att kunna bistå de frigivna med viss hjälp av ekonomi t.ex. som att ge arbetsgivare betalning under en period av övergång, eller bekosta avgifter för sjukvård. Primärt var det tänkt att ersätta kostnader för de dömdas föreskrifter. Ett nytt inslag fanns 1944 av att alla fängelsedömda skulle frigges efter 5/6 delar av förverkad tid. Tillsynen av de villkorligt frigivna var en del av en ny syn i den nya kriminalpolitiska behandlingen. Den nya tanken var att först ha en behandling *på* anstalt, sedan efteråt *utanför* anstalt. Det blev till en rumslig utökning av straffet. Under 1950-talet hade skyddskonsulenterna en intern diskussion om hur arbetet skulle utformas och vem som skulle utföra det. 1968 skapades Övervakarnas riksförbund för alla former av övervakare. Under 1970- och en bit in på 1980-talen fanns synen inom frivården att dess uppgift var behandlingsarbete och tjänstemännen titulerades behandlingsassistenter (Svensson, 2001).

2.5.2 Aktörerna

Detta stycke behandlar Svenssons intervjuer med handläggare och klienter inom frivården. På 2000-talet är de professionella handläggarna jämnt ålderfördelade och de flesta är kvinnor. Att ha en akademisk utbildning anses bland frivårdsinspektörerna själva vara en förutsättning, dock kan denna utbildning variera mellan jurist, socionom eller beteendevetare. Lekmän arbetar ofta inom socialt arbete eller som polis eller lärare, är i genomsnitt äldre än sina klienter och har en bättre ekonomisk situation än den genomsnittliga svensken. Frivårdsklienterna beskriver sin roll som passiv. De är ett

objekt som har fått rollen som klient tilldelad. Det är många som inte kan beskriva vad övervakning innebär och vad den syftar till.

Svensson beskriver de olika positioner som förekommer bland handläggare och klienter. Handläggarna delas in i fyra grupper efter graden av individualisering och graden av intervention. *Behandlarna* står högt på båda dessa skalor, de har höga ambitioner och arbetar psykosocialt med klienterna. De ser klienterna som förändringsbara och är lösningfokuserade. Behandlarna är även måna om att förkovra sig och utveckla sig själva och sitt arbetssätt. *Stödjarna* har hög individualiseringsgrad men låg grad av intervention. De ser klienten som en egen person men agerar inte i lika stor utsträckning som behandlarna. Såväl klienten som lekmännen anses vara relativt jämbördiga. Klienter som har lätt för att prata och vill komma till mötena passar denna typ av handläggare bäst. Förkovring är inte lika viktigt för denna grupp, de anser att handledningen ger den hjälp och kunskap de behöver. *Kontrollörerna* har en hög interventionsgrad men låg grad av individualisering. De anser att det är viktigt att påföljden fullföljs efter regelverket, är ständigt pålästa kring nya regler och har gärna kontakt med andra myndigheter för att kolla att klienten gör det han ska. Kontrollören anser sig vara överordnad lekmannen som i sin tur står över klienten. *De trötta* har låg grad av såväl individualisering som intervention. De anser att klienten ska ta initiativet och samarbeta med handläggaren. Möjligheten att påverka är liten och livserfarenhet och personlig lämplighet är viktigare hos handläggaren än formell kunskap.

Även klienterna är indelade i fyra kategorier, då efter intresse av kontakt med frivården och graden av handlingsbenägenhet. *Förändraren* har hög grad av båda dessa och ser övervakningen som en möjlighet till att förändra sin livssituation. *Prataren* träffar gärna frivårdsinspektören och samtalar, men är inte så intresserad av att förändra sig själv. Han utför det som frivården ber honom och han visar upp sin skötsamma sida. *Motståndaren* vill inte ha någon kontakt med frivården och är därmed beredd att förändra sig för att slippa. Han ursäktar sig i sista minuten för att göra kontaktfrekvensen glesare. *Den passive* vill varken träffa frivården eller förändra sig. Det finns ingen tydlig relation mellan klienten och handläggaren och klienten ser ingen mening med övervakningen.

2.6 Internationell forskning

Christine Wilkinson (2004) har skrivit om kvinnliga intagna i fängelse i England och deras situation kring frigivningen. Hon menar att man under en lång tid applicerat insatser och program på kvinnor som från början är designade för män. Man har inte tagit hänsyn till kvinnors speciella problematik, men det börjar sakta förändras.

Kvinnorna har ofta korta fängelsestraff vilket innebär att staten inte har någon plikt att förse dem med hjälp vid frigivningen. Kvinnorna kan kontakta sin 'probation service'³, men det är långt ifrån alla som vet att den möjligheten finns. Vissa är dessutom negativt inställda till de 'probation officers'⁴ som de har träffat och anser inte att de kan få någon hjälp därifrån. Trots sina korta straff kan fängelsetiden lämna allvarliga effekter på kvinnorna, som då inte har någon möjlighet att bearbeta detta. Många av kvinnorna har haft en dålig social situation redan innan straffet och upp till hälften av kvinnorna är mödrar till minderåriga barn. Enligt flera studier är det största problemet att hitta en egen bostad. Många är hemlösa i den meningen att de antingen inte har någonstans att ta vägen eller att de är tvingade att bo hos vänner, släktingar etc. Vissa har familjer som kan hjälpa dem med husrum, betalning av skulder mm, men det finns också många som

har brutit upp med sin familj i unga år och inte har någon att vända sig till. De flesta kvinnor uppger att de begår brott för att få pengar till alkohol eller narkotika, eller för att det råder allmän brist på pengar. Pengar och sysselsättning är ytterligare en faktor som försvårar situationen för kvinnorna. Många kvinnor tror att de kommer att få arbete efter anstaltsvistelsen, men i verkligheten är det oftast inte mer än en tredjedel som i efterhand uppger att de fått någon anställning och de flesta går tillbaka till att leva på bidrag. Forskning visar dock att just arbete har stor potential att hjälpa kvinnorna till ett självständigt och oberoende liv efter fängelsevistelsen.

Situationen är även svår för barnen till de fängslade kvinnorna. För en del är det första gången de blir separerade från modern en längre tid och vissa får inte ens veta vart hon befinner sig. Det är inte heller oproblematiskt att besöka mamman på anstalten, många barn blir rädda och drar sig undan vid besöket på fängelset. De flesta intagna kvinnorna får tillbaka vårdnaden om sina barn vid frigivningen och är då oftast ensam vårdnadshavare. Dock är det en väldigt liten del som uppger att de har problem med att ta hand om sina barn efter fängelsevistelsen. De som uppger att det uppstått problem är ofta de kvinnor med längre straff som har gått miste om många händelser i barnets liv.

3. TEORETISKA PERSPEKTIV

De teorier vi valt för att analysera det empiriska materialet är främst empowerment, psykosocial teori samt exitprocesser. Man kan tänka sig att man som frihetsberövad känner sig hjälplös och underlägsen andra vilket gör det intressant att se om frigivningsprogrammet arbetar empowermentinriktat för att stärka kvinnornas makt och kontroll över sina liv. Då vi tror att bemötandet och relationen spelar en central roll för hur kvinnorna uppfattar programmet har vi även valt att använda oss av psykosocial teori som lägger stor vikt vid relationen mellan behandlare och klient. I studier om frigivningsprocesser är det naturligtvis också av intresse att diskutera hur man lämnar ett liv fyllt av kriminalitet och missbruk, vilket kan göras med hjälp av teorier om exitprocesser.

3.1 Empowerment

Syftet med empowerment är, som begreppet anger, att hjälpa klienterna att ta makten och kontrollen över sitt liv. Att stärka självförtroendet och hitta individens starka sidor är ett sätt att åstadkomma detta. Malcolm Payne (2002) beskriver flera olika sätt att definiera empowerment och företräderskap (advocacy). *Empowerment* kan innebära att socialarbetaren tillhandahåller information och ser till klienternas behov och låter dem delta i beslutsprocesser. Man utgår ifrån ett humanistiskt eller konstruktivistiskt synsätt då individens autonomi, kompetenser och resurser är i fokus och man anser även att människan är föränderlig. Även kognitiva inslag finns då klienternas tankar om sig själva och sin omgivning diskuteras och bearbetas. Tanken är att klienterna ska genomgå en process där de omvandlas från beroende till oberoende. Ett socialt nätverk som stöd är en viktig del i denna självständighetsprocess. Den hjälp som klienten får ska inte enbart stödja honom eller henne under den period som kontakten med socialarbetaren sker, utan meningen är att klienten ska ha kontrollen resten av sitt liv.

Företräderskap innebär att socialarbetaren representerar klienternas intressen inför andra myndigheter etc. eller att man ger klienterna resurser att själva ta dessa kontakter. Man kan även synliggöra de maktlösa klienterna inför samhällets mäktiga institutioner. Begreppet ”citizen advocacy” innebär att frivilliga medborgare motiveras att ha kontakt med klienter som har behov av ett extra stöd och social träning. Företräderskap har blivit vanligare i samband med att slussa ut klienter från olika typer av institutioner som de har vistats på under en längre tid.

Det man vill uppnå genom empowerment är att klienterna ska inse att de själva har resurser att lösa sina problem, att maktstrukturer är möjliga att påverka och förändra, att klienten förstår att han/hon kan använda sig av socialarbetarens kunskaper och att förhållandet mellan klient och socialarbetare ses som jämlika i processen.

Man kan relatera empowerment till teorier om inlärdd hjälplöshet. Om en människa saknar makt och upplever att ens handlingar sällan leder till något positivt tappar denna människa lätt motivationen och det kan leda till ångest och depressioner. Man lär sig helt enkelt att man är hjälplös och beroende av andra. Via empowerment kan man stärka dessa individer genom att sätta dem i situationer som de kan behärska och ha kontroll över (Payne, 2002).

Empowermentinriktat arbete är som sagt inte hierarkiskt på samma sätt som andra typer av klient-behandlarrelationer. Man strävar efter en mer jämlik relation och har ett salutogent synsätt där man fokuserar på klientens starka sidor snarare än dennes

problem. Resultaten kan få en effekt som varar längre om klienten varit med i processen än om han eller hon varit passiv (Hedin, Herlitz & Kousmanen, 2006).

Robert Adams (2003) definierar empowerment som att individer, grupper eller hela samhällen tar kontroll över sin situation och når sina egna uppsatta mål. Genom att kunna hjälpa sig själv kan man även hjälpa andra att maximera sin livskvalité. Implicit i denna process finns också inslag av medvetandehöjande. Individen blir medveten om sin situation på ett sätt som gör det möjligt för honom eller henne att förändra den. Empowerment är även antiförtryckande då man arbetar för att stärka förtryckta grupper eller individer. Vissa menar att empowerment är den universella metoden för att uppnå frihet för förtryckta grupper. Adams menar vidare att för att kunna arbeta empowermentinriktat med andra personer måste man själv vara ”empowered”. Det är då mycket troligare att man har tillräckligt med motivation och förmåga att ”peppa” och inspirera andra till att ta kontrollen. De handlingar som utförs av socialarbetaren kan vara av två typer: auktoritativ eller befrämjande. Det auktoritativa arbetet är normativt och informativt medan det befrämjande arbetet är igångsättande, drivande och stödande. Man kan inte påtvinga någon en empowermentprocess, utan man ger individen en möjlighet att delta för att sedan lämna över kontrollen över processen till individen. Arbetstakten ska alltid bestämmas av klienten, inte av socialarbetaren.

3.2 Psykosocial teori

Det psykosociala synsättet innebär att man som behandlare eller socialarbetare ser samspelet mellan människan och hennes miljö, att man tar både de inre och yttre faktorerna i beaktande i sitt psykosociala arbete eller behandlingsarbete. Att se människan i sina olika system och sociala sammanhang är det centrala. Allt psykosocialt arbete måste utgå från detta synsätt för att kunna kallas psykosocialt. *Det professionella psykosociala arbetet* måste förutom det psykosociala synsättet också utgå från en eller flera teorier som hjälper behandlaren att analysera situationen och välja metoder för behandling och förebyggande arbete (Bernler & Johnsson, 2000).

Psykosocialt arbete innebär alltså att man professionellt hjälper någon med dennes yttre och inre problem. Det professionella arbetet görs vid varje tillfälle inom ramen för en relation. Utan en relation kan ingen bidra med en hjälp till klienten. Delaktigheten med en socialarbetare och närvaron av en medmänniska är så att säga hjälpens grundform. Om man avser att hjälpa klienterna inom kriminalvård och socialtjänst är det av stor vikt att socialarbetaren arbetar på ett tillitsfullt sätt. Behandlingsrelationen är hjälpen men den är tänkt att också kunna *bära* hjälpen samt att vara färdmedlet för behandlingen eller den önskade förändringen. Socialt arbete praktiseras utifrån tanken om *delat ansvar*. Socialarbetarens primära uppgift är *förändringsprocessen* vilken inkluderar både initierandet och utvecklingen av relationen. Socialarbetarens personlighet förefaller vara viktig för ett effektivt socialt arbete. Det finns få yrken där personligheten är så central som i det sociala arbetet. Humor ger oss utvägar i vardagen för att närma oss konfliktfyllda områden. Skrattet har en spänningslösande funktion och är också en positiv försvarsmekanism.

Att vara två socialarbetare i arbetet kan vara en fördel. Samtalen blir effektivare samt att rivalitet och beroende minskar i möten med grupper. Socialarbetarna kan anta olika roller i mötet och komplettera varandra. Två samspelade socialarbetare blir mer spontana och vågar ta ut svängarna på ett annat sätt än om man är ensam. Man kan hjälpas åt och förklara vissa fenomen på olika sätt så att alla i gruppen förstår. Efter mötet är det också

bra att vara två då man kan handleda varandra och diskutera mötet samt framtida förändringar. Om samspelet dock inte fungerar mellan socialarbetarna kan detta leda till att den irritation som uppstår omedvetet riktas mot klienterna/gruppdeltagarna (Lennéer-Axelsson & Thylefors, 1999).

Det psykosociala arbetet är ett förändringsarbete som utförs med hjälp av tre olika förhållningssätt: egen aktion, direkt styrning och indirekt styrning. Den *egna aktionen* innebär att socialarbetaren utför en konkret handling, t.ex. utbetalning av försörjningsstöd. Med *direkt styrning* menas att socialarbetaren föreslår en handling, men det är klienten själv som utför den. Den *indirekta styrningen* innebär att socialarbetaren ansvarar för processen, men klienten själv bestämmer vilka åtgärder som ska vidtas och utför också handlingarna själv. Det vanligaste är att man kombinerar dessa olika nivåer i det sociala arbetet (Bernler & Johnsson, 2005).

3.3 Exitprocesser

Teorier kring hur man lämnar en central roll bakom sig (vare sig det handlar om en roll som pappa, fru, kvinna, student, alkoholist eller kriminell) kallas exit- eller uppbrottsprocesser (Hedin, Herlitz & Kousmanen, 2006). Helen Ebaugh (1988) delar in exitprocessen i fyra faser: (1) tvivel, (2) sökande efter alternativ, (3) vändpunkten och (4) skapandet av ex-rollen. Det första steget är att man känner *tvivel* inför den roll man besitter. Detta sker ofta gradvis, då man hittar fler och fler anledningar att vara missnöjd med den roll man intagit eller blivit tilldelad. Därefter börjar man *söka efter alternativ* och väger för- och nackdelar med dem. I denna fas blir man mer medveten om sitt missnöje, tvivlet blir starkare och närstående börjar märka en förändring hos personen. För att sökandet ska fortgå är det viktigt att dessa närstående ger positiv respons, annars finns det risk för att processen störs eller avbryts. När alternativen står klara kommer vi till *vändpunkten* då personen gör ett definitivt beslut att lämna sin roll. Detta beslut är ofta förknippat med något praktiskt förfarande, exempelvis att hustrun lämnar in en skilsmäsoansökan eller att en person som är missnöjd med sitt arbete säger upp sig. Frihet och lättnad är känslor som uppkommer efter ett sådant beslut, men också rädsla inför framtiden. Den fjärde och sista fasen handlar om *skapandet av ex-rollen*. Enligt Ebaugh finns det framförallt sex områden som är särskilt jobbiga i denna process: (1) sättet att presentera sig själv och sin ex-status, (2) att lära sig hantera andras reaktioner på ex-statusen (stigmatisering och stämpling), (3) att upprätta nära förhållanden, (4) att byta nätverk, (5) att lära sig relatera till andra personer som fortfarande är kvar i den gamla rollen, och att lära sig relatera till likasinnade i den nya rollen samt (6) att lära sig att hantera sin framtida roll.

4. METOD

Den referensram vi har består av de kunskaper vi tillägnat oss genom utbildningen till socionomer, inte minst under praktiken på frivården. Genom praktiken fick vi kontakt med klienter och kunskaper om hur kriminalvården som organisation fungerar. Det är intressant att få ytterligare kunskaper och förståelse för hur situationen ser ut för människor som befinner sig i ett repressivt system och vad det kan få för konsekvenser. Vi upplevde även under våra första besök på anstalten att responsen på frigivningsprogrammet från kvinnorna var positiv. Det väckte en nyfikenhet kring vilka mekanismer i frigivningsprogrammet som leder till denna effekt.

4.1 Kvalitativ metod

Denna undersökning är av kvalitativ karaktär, i form av en målutvärdering för att få svar på frågeställningarna. Den kvalitativa metoden fångar de enskildas upplevelser. Detta tillvägagångssätt passar bäst, då fokus för undersökningen är att få fram de intagnas subjektiva upplevelse av frigivningsprogrammet och hur det genomförs och eventuellt påverkar de intagna. ”Kvalitativ forskning hänför sig till forskningsstrategier som ger beskrivande kvalitativa data om individens eller aktörens skrivna eller verbala utsagor samt observerbara handlingar” (Larsson, 2005, s. 91). Nackdelen med denna metod är att resultatet blir svårt att generalisera.

4.2 Utvärderingens historia

Evert Vedung beskriver att utvärderingen på 1960-talet startade som en reaktion mot den radikala rationalismens styrda tanke om planering och av beslutsförberedelser (Vedung, 1998). På 1970-talet motiverades utvärdering i socialtjänsten som ”att ge underlag för successiva förstärkningar i bistånd som ges till den aktuella klienten (gruppen)...” (SOU 1974:39, s. 358). Utvärderingsintentionen skiftade karaktär på 1980-talet, som t.ex. i lagstiftningen från 1982 och Socialtjänstlagen (SoL) där man kan läsa att ”uppföljning och utvärdering sker” (Eriksson & Karlsson, 1998). Den kraftiga ökningen av utvärderingar kan ses som en följd av välfärdssamhällets hastiga tillväxt och det ”kunskapsvakuum” som därmed uppkom (Törnqvist, 2004).⁵

4.3 Kriminalvårdens inställning till utvärdering

I SOU 2005:54 betonas behovet av uppföljning och utvärdering som underlag för förbättringsförslag och utveckling inom kriminalvården. Man visar på att uppföljning och utvärdering har blivit centrala begrepp i verksamheten. Detta framåtskridande mot en kunskapsbaserad verksamhet ses som mycket positiv inom kriminalvården. Det möjliggör en prioritering av arbetet med de insatser som ger bäst resultat.

4.4 Utvärdering som metod

Innan vi startade utvärderingen hade vi en diskussion kring huruvida målen kändes bra och strukturerade och möjliga att utvärdera. Vi kom fram till att målen kändes realistiska och intressanta och dessutom blir utvärderingen unik då frigivningsprogrammet är ett pilotprojekt och som inte finns i samma form på någon annan anstalt i Sverige. Vedung (1998) beskriver måluppfyllelsemodellen som en substansmodell som undersöker huruvida insatsen (i det här fallet frigivningsprogrammet) motsvarar de av organisationen uppsatta målen. Detta sker i två steg: för det första undersöker man om resultaten stämmer med målen (mätning av målöverensstämmelse) och för det andra så försöker man ta reda på huruvida detta är orsakat av insatsen eller något annat (effekt-

mätning). Denna modell är enkel att genomföra och är även relativt objektiv. Nackdelarna är bland annat att den inte tar hänsyn till exempelvis ekonomiska aspekter eller bieffekter av insatsen. I denna studie kommer vi ändå att försöka reflektera kring eventuella bieffekter, även om det inte är det som är det primära syftet med utvärderingen.

4.5 Alternativa metoder

De alternativa metoder vi skulle ha kunnat använda oss av är en vanlig kvalitativ studie, enkätundersökning eller deltagarobservationsstudie. Utgångspunkten för den kvalitativa studien skulle inte ha varit frigivningsprogrammets mål, utan klienternas behov. Man skulle kunna jämföra deras behov och önskningar med vad frigivningsprogrammet faktiskt ger dem. En enkätundersökning skulle även ha varit genomförbar. Nackdelen med denna typ av metod är att bortfallet kan bli ganska stort och dessutom är det inte säkert att man har möjlighet att vara närvarande när enkäten fylls i för att svara på frågor o.s.v. Vi skulle även kunnat ha gjort en deltagarobservation där vi skapat frågeguider till de intagna efter att vi själva deltagit i programmet och observerat hur det går till.

4.6 Urval och tillvägagångssätt

Det empiriska underlaget i denna studie består främst av intervjuer med intagna, klienter i utslussning samt några vårdare på kvinnoanstalten Sagsjön. Vi har valt att intervjua dessa för att få ett bredare perspektiv på utvärderingen. Enligt Sam Larsson (2005) så är triangulering av datakällor ett sätt att nyansera och fördjupa informationen om det fenomen man undersöker. Detta kan göras genom att intervjua personer ur olika rollperspektiv, vilket vi har gjort då vi valt att intervjua både intagna, vårdare och klienter i utslussning. Den senare gruppen kan visa om klienterna har samma syn på frigivningsprogrammet när de har mer distans till det och är mitt uppe i frigivningsprocessen.

Intervjuerna bygger på personliga halvstrukturerade intervjuer. Intervjuguiden är tematiserad och framtagen utifrån frigivningsprogrammets syfte och mål. Frågorna är indelade i tre till fyra olika teman: bakgrund, frigivning, frigivningsprogrammet och, i en senare version, även bemötande. Detta tillvägagångssätt medför att vi troligtvis får den information som behövs för att kunna genomföra utvärderingen utan att samtalet blir för stelt och rutinmässigt. Samtidigt finns det möjlighet att förändra, improvisera och ställa följdfrågor (Kvale, 1997).

Innan studien påbörjades tog vi kontakt med anstaltschefen Lovisa Nygren för att få tillåtelse att följa med under frigivningsprogrammets möten samt att intervjua några av de intagna. Hon blev även ombedd att dela ut ett brev till de intagna där det fanns information om undersökningen och möjlighet att göra en intresseanmälan (se bilaga 1). Frivårdsschefen Malin Östling gav oss tillåtelse att ta Greger och Lottas tid i anspråk för denna studie. Under mötena med frigivningsprogrammet presenterade vi oss och studiens syfte m.m. och undersökte huruvida det fanns något intresse för att delta. Efter det bokade vi in tider med respondenterna då intervjuerna kunde genomföras. Urvalet av de intagna utgår alltså ifrån deras egna intresseanmälningar, det enda kravet är att de skall ha deltagit under frigivningsprogrammet minst en gång. Informanterna består både av kvinnor som tidigare har gjort en anstaltsvistelse, samt kvinnor som är på anstalt för

första gången. Klienterna på anstalten intervjuades antingen i ett enskilt rum eller i någon gemensam lokal.

Information till vårdarna om undersökningen presenterades delvis under ett personalmöte, då vårdarna även kunde anmäla sitt intresse för att delta. Parallellt med detta ställde vi frågan direkt till en vårdare i personalrummet samt att vi genom mailkorrespondens med anstaltschefen fick kontakt med två vårdare att intervjua via telefon. Vi hade inga särskilda krav på vårdarna, men det var önskvärt om de hade arbetat på Sagsjön en längre tid, då de känner till klienterna och frigivningsprogrammet bättre.

Samtliga intervjuer spelades in på band och transkriberades ord för ord efteråt. Ljudkvalitén på intervjuerna som genomfördes under 2007 var sämre än de senare. En annan utrustning användes och vid några tillfällen var det svårt att höra vad som sades. I ett av intervjumaterialen var det flera stycken i texten som inte kunde användas på grund av dålig ljudkvalité och bakgrundsbrus. De intervjuer som genomfördes 2008 var mycket bättre och det var inga problem vid transkriberingen.

Kvale (1997) menar att antalet intervjupersoner som behövs beror på undersökningens syfte. Om man intervjuar för få personer blir det nästintill omöjligt att generalisera resultaten, medan det blir svårt att göra några djupare tolkningar om man har för mycket material. Eftersom populationen (kvinnliga intagna) är ganska begränsad ansåg vi att omkring tio personer räcker. Dessutom finns frigivningsprogrammet endast på denna anstalt, vilket medför att vi har intervjuat en relativt stor del av dem som medverkat i programmet under studiens gång.

Sammanlagt har vi intervjuat elva intagna klienter på anstalt, två klienter i utslussning och fyra vårdare. De åtta första intagna intervjuades under våren 2007. Även en av vårdarna intervjuades vid denna tidpunkt. Resten av intervjuerna genomfördes cirka ett år senare. Fyra av de första intagna intervjuades enskilt. Två par satt tillsammans under intervjun (i samma rum), men vi intervjuade en åt gången. Två av vårdarna intervjuades via telefon. Den ena klienten i utslussning intervjuades via telefon, medan den andra intervjuades på Institutionen för socialt arbete i Göteborg. Intervjuerna med de intagna (även de i utsluss) tog i genomsnitt en halvtimme att genomföra och intervjuerna med vårdarna tog ungefär en kvart. Tanken uppkom ifall relationen två intervjuare kontra en respondent kan ha påverkat intervjun. Vi har inte tydligt märkt att det skulle ha varit något problem, men man kan tänka sig att intervjun blivit mer personlig om det bara varit en intervjuare och att respondenten således skulle ha lämnat mer uttömmande svar. Dock var det främst en av oss som styrde intervjun, så respondenten behövde bara koncentrera sig på den ena personen.

Under våren 2008 intervjuades ledarna för frigivningsprogrammet, Greger och Lotta, med hjälp av en intervjuguide. Även detta spelades in men transkriberades inte i sin helhet. Bandet lyssnades igenom och de delar som var intressanta för att beskriva programmet transkriberades.

4.7 Etiska reflektioner

Nedan diskuteras hur vi har förhållit oss till de fyra etiska huvudkraven (Vetenskapsrådet, 1990):

Informationskravet. Vi har informerat alla informanter som deltar i studien om undersökningens syfte m.m. genom brev och personligt besök. I början av varje intervju har dessa etiska krav sammanfattats ytterligare en gång.

Samtyckeskravet. I informationen till informanterna pekades på att deltagandet är frivilligt och att intervjun kan avbrytas när som helst utan att behöva ange något skäl för detta. Den intresseanmälan de lämnat är inte på något sätt bindande, informanterna bestämmer själva över sin medverkan.

Konfidentialitetskravet. Personliga uppgifter eller annat som kan avslöja informanternas identitet utelämnas i resultatredovisningen. Detta är särskilt viktigt när det gäller målgruppen fängelsestraffade, där det kan vara känsligt att identiteten som ”kriminell” röjs. Även material som anteckningar och band (med inspelade intervjuer) har förvarats på ett sådant sätt att ingen utomstående haft tillgång till det. Samtliga respondenter som var intagna på anstalten eller i utslussning refererar vi till som ”Respondent 1”, ”Respondent 2” osv. Vårdarna benämns som ”Vårdare 1”, ”Vårdare 2” osv. När det gäller presentationen av vårdarna har vi valt att inte visa vilket kön de har för att minska risken för identifiering. Två kvinnor och två män intervjuades, men i resultatet benämner vi samtliga som män.

Nyttjandekravet. De uppgifter undersökningen gett kommer endast att användas till denna studie. Materialet kommer inte att lånas ut eller distribueras vidare utan kommer att förstöras när rapporten är färdig.

4.8 Analysmetoder

För att kunna utvärdera frigivningsprogrammet är det nödvändigt att sätta resultaten i relation till programmets syfte och mål. Grundfrågorna i måluppfyllelseanalysen är två stycken:

- Överensstämmer resultaten (utfallen, slutprestationerna) med de uttryckta målen?
- Den andra följdfrågan blir således, beror detta på insatsen?

Det första stadiet benämns här som ”mätning av målöverensstämmelse”, det andra (i den mån det handlar om utfall) effektmätning (Vedung, 1998).

Analysstrategin vi valt är en Ad-hoc strategi där man sätter ihop olika analysstrategier för att kunna strukturera och innehållsanalysera det valda intervjumaterialet (Kvale, 1997). De analysstrategier vi använt oss av är tematisering och kvantifiering.

Widerberg (2002) skriver om tematisk analys. Hon menar att man kan studera varje grupp respondenter för sig och sedan jämföra dessa, vilket är en bra metod att arbeta med om det empiriska materialet består av intervjuer. Hon skriver också att man inte ska arbeta med för många teman och se till att ha alla teman formulerade i början så att man slipper gå igenom allt material om och om igen. Vi har använt oss av ett empirinära förhållningssätt när vi skapat analysystemen. Det innebär att utgångspunkten har varit det som informanterna berättat i skapandet av teman. De teman vi valt har naturligtvis relaterats till frigivningsprogrammets mål och undersökningens syfte och frågeställningar eftersom det är det som undersöks.

Det allmänna intrycket efter den första genomläsningen av intervjuerna var att materialet kändes lite magert. Därefter beslöt vi oss för att göra några ytterligare intervjuer. När dessa var genomförda valde vi att börja med analysmetoden tematisering

(utifrån målen) och fann att det var övervägande samstämmighet i svaren på en del av frågorna. Vi gjorde även några kvantifieringar där vi mätte åsikter om vissa insatser eller delar i programmet.

Något att tänka på vid analys är påverkan från intervjuare till respondent. Den mellanmänskliga dynamiken i intervjusituationen kan innebära en felkälla om inte det ömsesidiga inflytandet intervjuare och respondent/informant har på varandra erkänns (Kvale, 1997). Enligt en rapport från BRÅ (2000) kan man läsa att om det är en myndighetsperson som intervjuar, kan respondenten se intervjuaren som en representant för samhället, vilket flertalet klienter upplever en påtaglig aversion mot. Det kan innebära att respondenten vill framställa kriminalvården ofördelaktigare genom att minimera den hjälp han/hon har fått. Även motsatsen kan givetvis uppkomma.

4.9 Validitet, reliabilitet, generaliserbarhet

Metod- och analysprocessen har beskrivits i detta kapitel, vilket medför att studiens validitet stärkts. Eftersom det inte finns några andra frigivningsprogram eller liknande program kan vi inte jämföra denna studies resultat med liknande verksamheter, men vi har ändå sett att andra studier inom kriminalvårdens område har visat att klienterna har liknande behov inför frigivningen. Den yttre validiteten, eller generaliserbarheten, är svår att diskutera då vår ambition inte har varit att generalisera. Vi överlämnar därför bedömningen av generaliserbarhet till läsaren.

Vi spelade in samtliga intervjuer på band för att få ett så pålitligt och korrekt resultat som möjligt. Vi använde oss av två olika utrustningar vid olika intervjutillfällen. Vid den första omgången intervjuer var det stundtals svårt att höra vad informanterna sade i det inspelade materialet, men vi har gjort bedömningen att det inte spelar någon roll för studiens reliabilitet då det var bara enstaka ord och stycken som kunde vara svåra att urskilja. De citat som vi varit osäkra på har inte använts i analysen. Som vi kommer att nämna senare var det ett par respondenter som verkade missuppfatta vissa frågor eller misstolkat syftet med studien. Vi har dock haft med detta i tanken när vi har analyserat och har därmed exkluderat de delar av materialet som kan ha varit osäkert.

4.9.1 Metodiska svårigheter

En del av de intagna kvinnorna var svåra att intervjua då de inte var så talföra. Vissa var inte inställda på frigivning då de nyss kommit till anstalten eller hade ett långt straff. Detta medförde ganska magra svar på en del frågor. En av intervjuerna var vi tvungna att exkludera i resultatredovisningen, då den inte gav någon information.

Under studiens gång har vi även reflekterat över att kunskapen som vi får fram ska uppväga skaderisken för informanterna. Deras välbefinnande är värt mer än ny kunskap. Risken finns att man under intervjuens gång glider in på personliga och känslomässigt laddade ämnen. Man skulle kunna tänka sig att vissa i målgruppen intagna kan vara känslomässigt labila och mer eller mindre söker efter någon att prata med. Som forskare bör man undvika att uppmuntra till denna typ av terapeutiskt samtal och i stället se till att personen har någon annan att prata med efteråt (Kvale, 1997). En intagen avbröt intervjun för att hon tyckte att situationen var jobbig. Hon kände sig utsatt med tanke på att inspelningsutrustningen gav intervjun en förhörskaraktär. Dessutom hade hon precis deltagit i ett av frigivningsprogrammets möten och hade diskuterat sin problematiska frigivningssituation, vilket förmodligen hade rivit upp en del sår.

En av klienterna i utslussning missuppfattade delvis syftet med intervjun och pratade utifrån gruppövervakningen ”Quo vadis”, som även hålls av Greger och Lotta. Vi

försökte styra tillbaka henne till frigivningsprogrammet under intervjuens gång, men det medförde ändå att någon del av intervjumaterialet inte kunde användas.

Respondent 2 gav så lite information att vi exkluderat hennes svar i resultatredovisningen. Således är tio respondenter representerade i resultatredovisningen, inte elva.

5. RESULTAT OCH ANALYS

Resultatet från respondenterna har delats upp i tre grupper; intagna, vårdare och klienter i utslussning. Teman som skapats för de intagna behandlar: *information, motivation, övervakning, myndigheter, frigivningsprogrammet* och *bemötande*. Samtliga teman förutom det sistnämnda utgår från frigivningsprogrammets mål. De teman vi analyserat vårdarnas uttalanden utifrån är: *information* samt *förändring hos de intagna*. Det första temat utgår från frigivningsprogrammets mål. Teman för den sista gruppen, klienter i utslussning, behandlar: *information, motivation, frigivningsprogrammet, återfallsrisk* och *bemötande*, varav det sista inte utgår från frigivningsprogrammets mål.

5.1 Intagna

Åldersspannet på dem som vid intervjutillfället var intagna på anstalten är mellan 24 och 49 år. Två av dessa är under 30 år. Deras strafftider varierar från 14 månader upp till 7 år. Sex av kvinnorna är förstagångare medan de andra fyra har suttit på anstalt tidigare.

Vi har ställt några frågor till tre av dessa respondenter kring deras sociala situation. Ett informellt socialt nätverk, i betydelsen av partner, släkt och vänner, är viktigt som stöd för att bryta ett destruktivt beteende. En socialarbetare eller annan myndighetsperson kan aldrig ersätta ett informellt nätverk, men kan vara ett komplement eller en tills vidare ställföreträdande ”vän”. Det är viktigt att klienten bli stöttad när denne får möjlighet att skapa nya kontakter (Lennér-Axelsson & Thylefors, 1999).

Respondent 9 höll på att planera en vårdvistelse, men har ingen fast bostad när hon kommer ut på villkorlig frigivning. Hon har en partner, en dotter och ett barnbarn som hon har bra kontakt med. Nätverket består av familjen och övervakaren, banden till alla gamla vänner är klippta.

Respondent 10 är bostadslös och skild. Hon har ett barn som lever med sin pappa och hon har bra kontakt med dem. Nätverket består av dessa personer och vänner.

Respondent 11 har ett hus att återvända till. Hon har även två barn, men hon har ingen kontakt med dem. Hennes nätverk består av två professionella personer och gamla missbrukande vänner. Dock tycker hon inte själv att den senare gruppen är något stabilt socialt nätverk.

5.1.1 Tillit och återkoppling som viktiga beståndsdelar i informationsarbetet

Frigivningsprogrammet syftar till att ge klienterna information om frivården och få dem att börja fundera kring samt konkret arbeta med sin kommande villkorliga frigivning. I detta avsnitt presenterar vi kvinnornas syn på den information de fått.

Åtta av tio respondenter var positiva till den information de har fått. Respondent 9 var ambivalent och respondent 8 ville helst förtränga sin situation. De som var positiva menade att informationen var välbehövlig och bra. Respondent 1 benämner det så här:

Respondent 1: Den informationen som de har är kanon, den är jättegivande, man ger och man tar. Det är en bra grej faktiskt. [...] De kommer ut och talar om vad frivården jobbar med och deras målinriktning är jätteviktig! För som jag ser det är att det är många nya här som kommer, de vet ju inte någonting. [...] Det är viktigt för mig också, jag lär mig något nytt varje gång naturligtvis. [...] Jag menar, man måste kunna få någon information någonstans om hur jag kan gå tillväga för att inte hamna i diket igen och hamna här då och varje träff man har så tycker jag man får någon liten grej på vägen.

Hon understryker här att såväl programledarna som de intagna både ger och tar, relationen är relativt jämlik och ömsesidig. Informationen hjälper henne att arbeta för ett liv utan kriminalitet. Båda dessa faktorer är viktiga delar av empowerment där man strävar efter en jämlik relation och att klienten ska vara aktiv i processen och lära sig att hjälpa sig själv (Payne, 2002; Hedin, Herlitz, Kousmanen 2006). Flera av respondenterna uttrycker att större delen av den information om frivård och frigivning som de har fått kommer från frigivningsprogrammet. Respondent 5 är en av dem:

Respondent 5: Jag har lärt mig det mesta som jag vet under tiden jag har suttit här. Alltid kan man lära sig något nytt. [...] Från personalen får man inget, inte mycket i alla fall.

Här kan man se att programledarna lyckas skapa en atmosfär där man stimulerar de salutogena faktorer som får kvinnorna intresserade och lust att återkomma för att lära sig något nytt. Enligt Adams (2003) kan socialarbetaren handla empowermentinriktat på två olika plan: befremjande respektive auktorativt. Det auktorativa arbetet innebär att man informerar och ”guidar” sina klienter, visar dem vilka möjligheter de har. Detta inslag ser man väldigt tydligt i frigivningsprogrammet, då själva syftet är att informera, vilket också uppskattas och bekräftas av respondenterna. Det befremjande sättet att handla innebär att man stöttar och ”sätter igång” individen. I citatet ovan kan vi se att även detta handlingssätt används då kvinnorna sporras till att börja arbeta med sin frigivning och de intagna lär sig något nytt varje gång som kan komma dem till nytta. På så sätt blir de intresserade av att komma till fler möten och kan således skapa en närmre kontakt och få djupare kunskaper om det de behöver. I några enstaka fall, som detta ovan, uttrycks det också att det finns en frustration kring den ibland förekommande undlåtenheten att informera från personalen på anstalten, i frågor om frivård och frigivning.

Programmet innefattar även tillit och kontinuitet genom att programledarna alltid återkopplar och tar reda på den information som efterfrågas. Programledarna ses således som myndighetspersoner som man kan lita på:

Respondent 10: De kommer ju med den grundläggande informationen. Men är det sedan så att tjejerna har något att fråga om så svarar de ju på det. Det spelar ingen roll vad de frågar om. Har de inte svar för tillfället så tar de reda på det till nästa gång. Så att man går ju aldrig informationslös. Så att det är ju väldigt bra. De är väldigt bra, Greger och Lotta.

Återkopplingen genererar en känsla av tillit som kan stärka självbilden hos de intagna och är även en grund för en bärande relation i vilken man sedan kan påverka eller inspirera till agerande i frigivningsprocessen. Det finns ett öppet klimat där de intagna kan ställa de frågor de vill. Även respondent 11 uttrycker denna känsla av att vara ihågkommen och bekräftad:

Respondent 11: Förra gången bad vi dem att ta reda på någonting och nu när de kom hit då hade de gjort det! [...] Det tycker jag är väldigt bra. Man känner sig ihågkommen. Visserligen får man vänta en månad men man får alltid svar.

Respondenterna beskriver denna känsla av tillit väldigt starkt och som att det är ett ovanligt inslag i deras kontakt med myndigheter. Man orkar med att vänta för att man är säker på att återkopplingen kommer. Om man avser att hjälpa klienterna inom kriminalvård och socialvård är det av stor vikt att socialarbetaren arbetar på ett tillitsfullt sätt. Tillit skapas genom att hålla löften. Inom kriminalvården finns en bättre förutsättning för att kontakterna upprätthålls då klienterna alltid finns på samma plats (Lennéer-Axelsson & Thylefors, 1999). Respondent 9 var motsägelsefull i sina svar

vilket kan tyda på ambivalens i frågan. Hon antyder även att hennes eget engagemang i programmet varit begränsat:

Respondent 9: Jag har ju lyssnat på vad de liksom är till för, men i mitt eget tänk så tänker jag ju så här att jag ska ju bli fri ifrån detta, jag ska ju inte ha med dem att göra så att jag har inte varit särskilt öppen för [informationen]. [...] Det de har hjälpt mig med, som jag känner, det är de frågorna jag har undrat över, sen har inte jag varit öppen för särskilt mycket mer om man säger så. Jag har lyssnat, jag har sugit in det som andra har undrat över och fram och tillbaka så här, men det är bara det som är intressant för en själv som stannar liksom. [...] Jag tycker det är intressant att höra vad de har att säga, både vad det gäller mina egna frågor och vissa andras frågor också.

Den enda respondenten som uttryckte att hon inte lärt sig något genom programmet menar att det är på grund av att hon inte vill komma tillbaka till anstalten. På frågan om vad hon lärt sig genom frigivningsprogrammet svarar hon:

Respondent 8: Nej, det är så nytt, så jag kan inte svara på det och jag vill helst inte lära mig heller. [...] Som sagt så vill jag inte veta någonting för jag vill inte komma tillbaka, så jag vill veta så lite som möjligt om det.

Vi fick en känsla av att det väckte någon form av ångest hos henne och att hon förträngde informationen för att slippa tänka på det. Enligt Payne (2002) kan man hamna i ett tillstånd av ångest och depressioner vid en stark upplevelse av hjälplöshet. Man skulle också kunna använda sig av ett psykodynamiskt synsätt för att förklara denna ångest. Bortträngning är då 'jaget' slipper konfronteras med verkligheten. Smärtan trängs undan för att individen ska kunna hantera sin situation (Cullberg, 2003).

5.1.2 Tidigare motivation kan förstärkas

Enligt programledarna har frigivningsprogrammet även utvecklats till att delvis motivera klienterna att påbörja sitt frigivningsarbete, men även till att delta i program och behandling. Nedan presenteras kvinnornas syn på varifrån motivationen kommer. Avsnittet är uppdelat i två delar. Den första behandlar motivationen att arbeta med sina frigivningsförberedelser. Den andra delen behandlar specifikt motivation till att delta i behandling och/eller programverksamhet.

Fyra av tio respondenter ansåg att deras motivation att arbeta med frigivningen ökat till följd av deras deltagande i frigivningsprogrammet. Resten menade att motivationen redan fanns innan. På frågan om hon känner sig mer motiverad till följd av programmet svarar respondent 1 såhär:

Respondent 1: Absolut! Det är klart att jag gör. För jag har ju då ändå människor som jobbar för samma sak som jag så det är klart att man får ju..att man inte ger upp utan får mera... vad ska man säga, motiverad att köra på det man tycker är rätt va. Absolut! [...] Jag är ännu mer sporrad till aldrig ge upp. [...] Jag får alltid någon liten morot med mig varje gång från alla möten jag går på.

Respondent 1 stärks i det hon själv upplever är rätt, som är en central del i teorin om empowerment. Här får respondenten även hjälp med att hålla motivationen vid liv samt att öka den genom att det finns fler personer som arbetar och hjälper henne mot hennes mål. På frågan om frigivningsprogrammet har motiverat henne att arbeta med sin frigivning svarar respondent 4 så här:

Respondent 4: Ja det har det. Jag har blivit tryggare med att komma ut. Alltså innan, jag målade upp en sån här jättehemsk bild av övervakning och allt det här, alltså ett maniskt

schema att följa, samma sak med fotboja, men nu har jag fått det mer förklarat och så, så nu känns det inte lika hemskt längre. Jag har gjort jättestor sak av det, men nu har jag ju fått fråga och så, så då känns det bättre.

Här upplever respondenten att programledarna förändrat hennes syn på frivården och övervakning, vilket leder till att hon känner sig tryggare och mer motiverad att arbeta med frivården kring sin utslussning och frigivning. Informationen har hjälpt henne att omvandla sin föreställning om övervakning, som tidigare varit väldigt känslomässigt påfrestande. Synen på vad frivård och övervakning innebär har efter kontakten med frigivningsprogrammet blivit mer objektiv.

Flera av de respondenter som uttryckte att motivationen inte förändrats till följd av programmet menar att deras motivation fanns redan innan frigivningsprogrammet. Respondent 3 uttrycker det så här:

Respondent 3: När det har varit någonting som kanske har strulat lite så har jag fått nåt positivt svar så blir man lite nöjd. [...] Själva motivationen har nog inte, den hade jag nog från början tror jag, om man tänker efter.

Hon säger att vissa besked kan sporra henne till ytterligare tankar eller handlingar, men att grundmotivationen fanns från början. För respondent 9 gäller samma sak, fast hon specificerar varifrån hennes tankar och motivation kommer:

Respondent 9: Det mesta har ju kommit innan programmet. Jag har ju gått i behandling och så vet du, så jag har ju fått upp mina, mina tankar och mitt tankesätt därigenom, programverksamhet som jag har gått igenom. Så att jag har ju egentligen varit inne på en linje hela vägen, långt innan de kom in i bilden, så att säga.

En anledning att delta i frigivningsprogrammet skulle kunna vara just att motivationen redan finns där. Där kan man tillsammans få hjälp att bygga vidare på sina planer inför frigivningen med den information och det stöd man får genom programmet.

De intagna som inte deltar i programmet kan göra det av olika skäl, t.ex. för att de är i början av straffet och har därmed inte börjat tänka på frigivningen än, att de inte är motiverade att ta tag i situationen eller att de är inne i en kris till följd av frihetsberövandet.

Behandling och program har redan genomgått

Alla respondenter utom en var osäkra på om frigivningsprogrammet motiverat dem till deltagande i behandling eller programverksamhet. De flesta har genomfört program eller gått i behandling innan de kom i kontakt med frigivningsprogrammet på Sagsjön. Många av de med längre straff har tillbringat sin första tid på Hinseberg och då genomgått program där.

En respondent uttryckte att frigivningsprogrammet ledde till ett deltagande i ett program, nämligen ”Quo vadis?” som också leds av Lotta och Greger:

Respondent 3: Jag var ju med på ’Quo vadis’, gruppövervakningen. Det var ju därifrån jag fick information om det. Det var precis efter ett sådant möte.

”Quo vadis?” är en del av Lotta och Gregers programidé. Det är en form av gruppövervakning som erbjuds för dem som ska friges till Göteborg. Det är även en del av frigivningsprogrammets mål att rekrytera deltagare till denna verksamhet.

De övriga ansåg inte att frigivningsprogrammet hade motiverat dem till program eller behandling på något sätt, utan de ansåg att det har tillgodosetts genom anstaltens försorg. Respondent 1 känner sig motiverad, men att motivationen har funnits i henne en lång tid:

Respondent 1: Jag vet inte om det är just på grund av det, men jag är sån till min natur att... där det finns program och där det händer saker där håller jag mig framme.

Respondent 5: Nej, inte just utav att de har varit här, det har det inte varit, utan det finns ju Våga välja och Vinn och BSF som ser bra ut i papprena framöver. [...] Jo, men även för att jag vill förändra mig naturligtvis.

Skälen till att delta i programverksamhet kan skilja sig och behöver inte nödvändigtvis vara utifrån en motivation till förändring. Enligt Goffman (1961/1983) kan man uppmärksamma att det på anstalten finns olika sorters belöningar som normalt finns i en persons liv. På utsidan kunde den intagne exempelvis själv bestämma vad och när han eller hon ska äta eller gå ut och promenera. Institutionskulturen innehåller dessa och andra typer av belöningar som man får genom att vara en ”duktig intagen”. Knutet till det senaste citatet kan man säga att utslussningen blir bättre och lättare om man deltar i den verksamhet som anstalten erbjuder.

5.1.3 Lekmannen som förebild och stöd

Frigivningsprogrammet ska ge de intagna kunskaper om övervakning och lekmanövervakare och även ge kvinnorna möjlighet att få en lekmanövervakare tilldelad redan under anstaltstiden. I detta avsnitt presenteras i vilken utsträckning kvinnorna har skaffat lekmanövervakare och huruvida de anser sig ha fått större kunskap om övervakning som helhet.

Nio av tio uppgav att de hade skaffat lekmanövervakare. En av respondenterna håller på att söka efter en lämplig lekman. Således är det en hög andel av dem som har lekmanövervakare, men i de flesta fall är det svårt att säga om det är tack vare frigivningsprogrammet som de skaffat sig detta. Fenomenet lekmanövervakare kan relateras till begreppet ”citizen advocacy”, som är en del av empowermentinriktat arbete och innebär att frivilliga medborgare har kontakt med klienter som har behov av extra stöd och social träning. Denna typ av företräderskap har blivit vanligare i samband med utslussning av klienter som varit frihetsberövade en längre tid (Payne, 2002).

Vad det gäller kunskapen om övervakning generellt så säger åtta av tio att de har fått lära sig vad övervakning innebär eller fått mer kunskap om det. Respondent 10 förklarar det såhär:

Respondent 10: Jag har fått information om lekmanövervakare. Jag har vetat om att det har funnits, men i vilken utsträckning... [till exempel] att man kan ha två lekmanövervakare.

Hon har alltså fått ytterligare information och ser därmed nya förutsättningar för sin framtida övervakning och kanske även en bättre förståelse för vad den kommer att innehålla. Respondent 6 visste ingenting om hur övervakning går till och vi tolkar hennes svar som att hon kände lättnad över att få veta att det finns ett stöd när man kommer ut:

Respondent 6: Eftersom att jag inte visste någonting om det innan så var det givetvis att det... det är en hjälp för mig att komma på fötter efteråt och att jag kan få ett stöd därifrån.

Anledningen till att Greger och Lotta arbetar så starkt med lekmanövervakare är just för att kvinnorna ska ha ett extra stöd när de kommer ut från anstalten. Lotta menar att lekmanövervakaren är ett utmärkt komplement till tjänstemannen då denne kan ge en annan typ av stöd till klienten och kan dessutom vara tillgänglig utöver kontorstid. Lekmannen kan vara en bra förebild för klienten och ett stöd i vardagen. Respondent 1 bekräftar att detta stöd är viktigt:

Respondent 1: Men har man en bra lekmanövervakare så tror jag att, ja... det är individuellt där också men det är bra. För jag tror inte att man bara kan gå ut och ställa sig utanför grindarna och tro att nu är jag, att nu har jag gjort mitt straff, nu är jag klar och nu kan jag funka i livet igen, för så fungerar det inte.

Denna respondent bekräftar Lotta och Gregers tankar om varför lekmanövervakning är viktigt. Hon säger att om man har suttit på anstalt en längre tid finns risken att man är så beroende av andra att man inte kan ta hand om sig själv eller fungera i ”vanliga” sociala situationer som man tidigare klarat av, vilket medför att man behöver ett extra stöd i vardagen. Det kan relateras till teorier om empowerment där man menar att personer som definierar sig själva som hjälplösa behöver träning för att återfå självförtroendet och förmågan att handla (Payne, 2002). Det är just denna träning som lekmanövervakaren är till för.

5.1.4 Myndigheter som hjälper eller motarbetar?

Enligt frigivningsprogrammets mål är det vanligt att de intagna hyser förakt mot myndigheter, vilket programledarna vill motverka. Vi kommer i detta avsnitt att undersöka om synen på myndigheter har förändrats och om kvinnorna har fått hjälp med att ta kontakt med olika myndigheter.

Sex av de tio respondenterna uppgav att deras syn på myndigheter hade förändrats till följd av deltagandet i frigivningsprogrammet. Respondent 1 har insett att myndigheter kan vara till hjälp:

Respondent 1: Det är klart...ändrat vet jag inte, det är klart, det de pratar om och vissa vägar man kan gå... det påverkar att man arbetar i en annan anda än vad jag har gjort tidigare. Jag hade då förra volten, den första gången på då mitt 47-åriga liv, som jag var då, som jag har träffat myndigheter som arbetat med mig och inte mot mig.

Hon antyder att synen har förändrats så till vida att hon arbetar på ett annat sätt än tidigare. Det är dock inte självklart om det är frigivningsprogrammet eller frivården i allmänhet som har påverkat henne i detta arbete. Det verkar som att det har blivit en stegvis förändring mot en positivare syn på myndigheter. Vid hennes förra anstaltsvistelse kom hon i kontakt med myndigheter som bemötte henne på ett värdigt sätt och sedan har frigivningsprogrammet utvecklat denna positiva känsla. Respondent 6 betonar att Greger och Lottas bemötande har bidragit till att hon fått en annan syn på myndigheter, hon börjar förstå att myndighetspersoner inte behöver vara rigida:

Respondent 6: Ja [skratt]. Att det är mänskliga varelser höll jag på att säga... men myndighetspersoner det låter så, vad ska jag säga... så strikt. Det tycker jag inte att det är när jag träffar Lotta och Greger. Det är lättsamt och det känns som att de är mer personliga och vill hjälpa till, myndigheter det låter så strikt.

Det fanns olika anledningar till att fyra av respondenterna svarade nekande. Exempelvis svarade en nej på grund av att hon inte haft någon negativ syn på myndigheter tidigare, medan en annan menade att synen hade förändrats, men inte till följd av programmet:

Respondent 10: Nej, det kan jag inte säga utan min syn på myndigheter har väl att göra med att jag har blivit äldre och förståndigare, man får andra värderingar och ser olika på saker och ting och på så sätt har man fått andra synsätt på myndigheter också.

Det finns flera faktorer som gör att synen på myndigheter kan förändras. För denna respondent spelade åldern och den personliga mognaden en stor roll i detta sammanhang.

Sex av respondenterna tyckte inte att frigivningsprogrammet hjälpt dem i kontakten med myndigheter. Några nämnde att de inte var i behov av den hjälpen eller att de skötte myndighetskontakterna själva. En stor del av dem som deltar i frigivningsprogrammet verkar vara motiverade och har tagit kontrollen över sin frigivningsprocess och tar därmed även kontakt med olika myndigheter själva. Det skulle även kunna bero på att man har vistats på anstalt förut och vet därmed hur processen går till och vilka myndigheter som behöver kontaktas, medan förstagångarna behöver mer hjälp.

Fyra respondenter ansåg att frigivningsprogrammet hade hjälpt dem med kontakter med myndigheter. Respondent 3 har inte suttit på anstalt förut och beskriver det såhär:

Respondent 3: Just att man, ja vilka man ska kontakta och så, jag hade inte så mycket, alltså jag visste inte så mycket om soc[ialtjänsten] heller, så där har ju frivården gått in mycket och hjälpt mig, berättade om dem och så. Nej, det är nog bara det. Men alltså jag har fått ganska mycket hjälp med alltså, av Lotta, hon har förklarat mycket för mig, vilka jag ska kontakta och hur jag ska gå tillväga och så där. Ja även på fri[givningsprogrammet], ja alltså när vi har haft de mötena så kan man ställa sådana frågor.

När hon behövt hjälp med myndighetskontakter har hon fått det på tre nivåer; dels från frigivningsprogrammet, men även från frivården och från enskilda möten med Lotta. Eftersom hon inte hade haft kontakt med några sociala myndigheter förut var det ett område som hon behövde hjälp med att orientera sig i. Det psykosociala arbetet innebär att man arbetar både med de inre, själsliga faktorerna, såväl som med de yttre och mer praktiska delarna. Har man inte ordnat det praktiska, så som myndighetskontakter och bostad så är det svårt att jobba med sig själv och sitt inre (Bernler & Johnsson, 2000).

5.1.5 Frigivningsprogrammet behövs på alla anstalter

I detta avsnitt kommer kvinnornas åsikter om programmet som helhet att presenteras, vad som kan förbättras och vart styrkan i programmet ligger. Vi kommer även att ge några exempel på hur kvinnorna tycker att frigivningsförberedelserna *bör* se ut.

Samtliga respondenter uttrycker att frigivningsprogrammet är bra och att det behövs. Ett par respondenter framför även åsikter om att detta borde finnas på fler anstalter (och häkten).

Respondent 5: Helt klart bra! Jag har aldrig stött på någon frivård på några av de häktena jag suttit på. Det är allra första gången. Men det är väl bara här i Göteborg som de gör det tydligen? Det är lite dåligt tycker jag.

Intervjuare: Behövs frigivningsprogrammet?

Respondent 11: Vem ska annars ge mig styrka att gå härifrån? Så självklart. Det finns många tjejer som sitter här för första gången som har massor med frågor som de vill ha svar

på, så självklart. Det är det bästa jag varit med om på en anstalt. På Färingsö existerar det inte, inte heller på Hinsan eller Ystad, inte de gångerna jag varit där uppe i alla fall. Det borde finnas på alla anstalter.

Nio av tio respondenter har en klar positiv upplevelse av frigivningsprogrammet och det verkar fylla en viktig funktion i de intagnas anstaltsvistelse och frigivningsprocess. Respondent 11 betonar här att programledarna ger henne styrka att lämna anstalten. Detta kan kopplas till empowermentinriktat arbete där syftet är att få klienterna att ta makten och kontrollen över sina liv (Adams, 2003). Genom programledarnas stöd får respondenten kraft att ta tag i sin situation och arbeta mot en förändring. Respondent 3 uttrycker också att det blir lättare att ta tag i saker själv efter deltagandet i frigivningsprogrammet:

Respondent 3: Det bästa är ju att man får bättre insikt och... ja, det finns ju större möjligheter för alla då att kunna ta till sig information och reda ut saker och, ja bättre kunskap för att kunna förbereda själva.

Genom att få adekvat information så kan det leda till olika insikter som i sin tur gör att den intagna börjar arbeta mer konkret med frigivningsförberedelserna. Respondent 4 betonar också att det öppna klimatet i gruppen leder till att man vågar ställa de frågor som man i andra sammanhang inte skulle våga ta upp, exempelvis på grund av dålig självkänsla:

Respondent 4: Att inga frågor är för dumma! [skratt] Eller så, att vad man än vill veta så kan man fråga det och få nåt sorts svar. För att ibland känns det som att vissa frågor är jättedumma eftersom man aldrig har varit här innan.

Respondent 8 har en tvetydig inställning till program. Samtidigt som hon är positiv, är hon motsägelsefull och tveksam på vissa punkter. Här nedan ger hon ett förslag till förändring av programmet. Eftersom man utvecklas och går framåt i sin frigivningsprocess ändras också de frågeställningar man har. Därmed tycker hon att informationsgrupperna borde delas upp i två grupper; en för nykomlingarna och en för de som kommit en bit i sin process:

Respondent 8: Ja, just det här med informationen, att man informerar i olika stadier, för dem som har kommit nyligen och för de som har suttit lite längre, tycker jag. Eftersom det blir ju ändå liksom typ att man lyssnar på samma, samma, samma grej varje gång de kommer. Jag tycker att man borde dela upp det. För att jag har frågor som jag inte visste om men fick reda på det under de första gångerna, men så har jag andra frågor som kommer närmare min frigivning som jag vill veta om, men då måste vi ta om det där som vi har gjort eftersom det är nya som har kommit in, de måste informera dem, och då sitter man där och tänker 'jag har redan lyssnat på detta'.

Utifrån detta uttalande kan vi dra slutsatsen att det finns ett behov av progression i programmet. Respondenten ger förslag på förändringar av programmet som hon menar skulle leda till en bättre struktur och ett mer relevant innehåll.

I början av anstaltsvistelsen kan man anta att de intagna genomgår en turbulent omställningsfas. Man är berövad sin frihet och kan vara uppfylld av många andra tankar än frigivningen, man kan känna skuld eller separationsångest gentemot sina barn. Det kan vara svårt att hitta motivation till att påbörja frigivningsprocessen om man till exempel inte hunnit acceptera sitt fängelsestraff. Respondent 10 berättar om sitt engagemang i gruppen:

Respondent 10: Jag har inte varit lyhörd där. De informerar ju givetvis om frigivningen inför frigivningen och sådant där. Jag har inte... i och med att jag har väldigt lång tid kvar så tar jag väl inte åt mig. Jag vet inte, jag är väl inte mottaglig. Jag resonerar som så att en sak i taget. Jag är i en sådan förändring i min person, så det känns som att jag är någonstans här runt omkring. Lotta och jag vi pratar väldigt mycket privat och så. Hon har ju varit med på min permission och så. Jag har ju väldigt tät kontakt med Lotta utöver det här med frigivningsprogrammet.

Här ser vi att respondenten inte kan fokusera helt på frigivningen eftersom hon har lång tid kvar av sitt straff. Dessutom finns det mycket annat i hennes tillvaro som är viktigare att ta itu med i detta skede, vilket gör att frigivningsprogrammets information inte riktigt når fram. Goffman (1961/1983) menar att den intagna genom frihetsberövandet blir fråntagen vissa roller. Därtill så sker andra förluster och kränkningar och det gör att denna omställning kan göra individen förvirrad och mållös inför framtiden.

Att arbeta utåt är nödvändigt i frigivningsarbetet

Detta avsnitt beskriver vad respondenterna anser att frigivningsarbetet *bör* innehålla. De flesta anser att arbetet ska börja tidigt för att många praktiska saker, så som bostad och sysselsättning, ska kunna ordnas innan man kommer ut.

Respondent 1: För det första är jag av den uppfattningen att när man blir frihetsberövad ska man med en gång börja att arbeta utåt igen. Det är jätteviktigt och sen då att man har kontaktpersoner som man har bra samarbete med naturligtvis och får hjälp från i frågor och funderingar. [...] Sen måste man [...] överhuvudtaget bilda ett bra nätverk på utsidan som kommer, som man jobbar tillsammans med. Alla, och det ska man hålla på med hela tiden tills man är där och även uppföljning. Det är det jag vill alltså.

Respondent 1 pekar här på att det viktigaste är att börja ta kontakter med utsidan direkt och bilda sig ett nätverk som kan hjälpa en genom processen. När man arbetar med empowerment är meningen att klienten ska bli oberoende och ett stödjande nätverk är en viktig del i denna process (Payne, 2002). För att kunna komma igång med arbetet är dock informationen det grundläggande, vilket följande respondent påpekar:

Respondent 9: Ja, jag tycker ju det är viktigt med information, väldigt viktigt med information, för när man sitter så här så har man ingen aning om någonting, utan oftast så blir det ju att man får höra från andra intagna ”så och så kan du göra” och ”så och så kan du gå till väga” utan... så att informationen kan vara ganska dålig [på anstalten]. Den är viktig, känner jag.

Hon uttrycker att informationen kan vara bristfällig, samtidigt som hon betonar att den är mycket viktig. I stället för att få informationen från personal känner hon sig tvungen att be de andra intagna om råd och information. Nästa respondent uttrycker också att informationen är viktig, fast i en annan kontext:

Respondent 4: Ja det är väl just det att, att det går att klara av, och att frivården finns där för att hjälpa liksom, inte för att just motarbeta. [...] Så mycket information som möjligt, så att man vet sen vad som händer när man kommer ut härifrån och vad man ska göra för att hjälpa till på ett så bra sätt själv som det bara går.

Här kan man ana att respondenten tidigare har haft erfarenheter av och/eller förväntningar om att bli motarbetad av myndigheter. Hon menar att det är viktigt att frivården informerar om vad de kan hjälpa till med, men även information om hur hon kan hjälpa sig själv att kunna ta rätt steg i sin frigivningsprocess. Respondent 6 uttrycker vikten av

att få personliga möten av frivården och övervakaren. Det blir genom mötet lättare att etablera en kontakt och utföra ett bra arbete tillsammans:

Respondent 6: Det är [viktigt] att man får en personlig kontakt direkt och, eftersom jag är skriven i Göteborg nu så har jag ett ansikte. Det är alltid lättare att träffas öga mot öga än genom telefon, så det tycker jag är jätteviktigt. [...] En bra utsluss[ning] är a och o tycker jag. Eftersom jag själv sitter första gången så vet jag ingenting. Att man får kontakt med arbetsförmedling och frivården...

Hon lägger även vikt vid myndighetskontakten och informationen. När man är ny vet man inte hur utslussningen går till. Respondent 8 beskriver målande hur viktigt det är att alla praktiska moment är ordnade vid frigivningen:

Respondent 8: Egen bostad, att de hjälper oss. Bättre, typ att de hjälper oss med hjälp utifrån, när man kommer ut, så att man inte bara kastas ut med en påse kläder och så är det bra liksom, hejdå. Utan att man... att de hjälper en.

Respondent 7 är inne på samma spår, men betonar även vikten av att ha en sysselsättning när man kommer ut:

Respondent 7: Alltså det är ju just att ha någonting när man kommer ut, det är ju inte bara att komma ut till nåt, [man måste] ha ett jobb eller en praktik eller sysselsättning eller vad som helst, bostad. Det är väl det viktigaste i alla fall.

Som framkom i rapporten från BRÅ 2000 kan vi se att klienterna i många fall frigavs utan arbete och bostad och dessutom var de ekonomiska och sociala förutsättningarna dåliga och majoriteten av klienterna var missbrukare. Det visade sig också att anstaltens planering och dokumentation kring klienterna och deras behandling samt framtida frigivning var bristfällig och varierade kraftigt mellan anstalterna. Denna studie utgår ifrån manliga intagna, men studier om kvinnor visar i stort sett samma sak. Enligt Wilkinson (2004) är det största problemet att många är hemlösa i den bemärkelsen att de antingen inte har någonstans att ta vägen eller att de är tvingade att bo hos vänner eller släktingar. Ekonomi och arbete är ytterligare faktorer som försvårar situationen för kvinnorna. Det är oftast inte mer än en tredjedel fått någon anställning efter frigivningen och de flesta går tillbaka till att leva på bidrag. Forskning visar dock att just skaffandet av sysselsättning gör stor skillnad för kvinnorna såtillvida att de kan leva ett mer självständigt och oberoende liv efter fängelsevistelsen. Vi kan i denna studie se att några av respondenterna uttrycker frustration över att bara bli lämnad utanför grindarna efter villkorlig frigivning. Klienterna behöver stöd och hjälp med praktiska moment så att de har någonting att ägna sig åt när de kommer ut.

5.1.6 Vikten av bemötande och delaktighet i kommunikationsprocessen

Bemötandet finns inte med bland frigivningsprogrammets mål, men vi tycker det är väsentligt att ta upp denna aspekt, eftersom den har relevans för i vilken utsträckning programmet fungerar och hur kvinnorna tar emot informationen. Relationen i det sociala arbetet har en dubbel roll. Den *är* i sig själv en hjälp, samtidigt som den *bär* möjligheten till informationsarbetet i frigivningsprogrammet (Lennér-Axelsson & Thylefors, 1999). Vi har upptäckt vid genomgången av intervjuerna att delaktigheten är ett viktigt inslag i mötet. Att samtala, lära känna varandra och ge och ta är centralt för att kvinnorna ska vilja delta i programmet.

Respondent 1 förklarar att hon upplever programledarna som gränssättande, flexibla och bra lyssnare. Hon markerar även vikten av att frivården bär privata kläder och att mötet då blir personligare:

Respondent 1: För mig är det viktigt att jag fick bra kontakt med dem från början, det var ju naturligtvis bra. Att de två för det första är samspelade på det vis som de är och de är... Även om vi liksom sitter och klankar på att ”det är pest och pina och den är si och så och skit alltihopa va” så dras inte de med på det. De köper inte det, utan deras budskap, varför de kom hit försvinner inte i skiten om man säger så, det kommer fram i alla fall. De låter oss ha det tyckandet en stund då. [...] Och de markerar sina gränser väldigt tydligt tycker jag... och det tycker jag är bra, för då blir det inte det att det är någon ide att sväva ut och si och så utan nu diskuterar vi det här det ämnet för det är det de har kommit hit för att ta. De kan lyssna lite ändå, det är väldigt bra och det har varit ett väldigt bra samarbete och att de springer uppe på häktet är kanon! För att däruppe, om man någon gång... kanske man behöver ha lite annan mänsklig närvaro ibland faktiskt, för att se normalt klädda människor och där man känner att människan faktiskt går in för att vara en hjälp för den som sitter där. För häktetiden är den värsta va. [...] Att man över huvud taget visar att man finns och är tydlig, det är jättebra.

Respondenten uttrycker att det finns en hög grad av professionalitet och att programledarna har utvecklat ett välfungerande samspel sinsemellan. Två samspelade programledare blir mer spontana i mötet och vågar tänja på ramarna på ett annat sätt än om man hade varit ensam (Lennéer-Axelsson & Thylefors, 1999). Som ofta är brukligt på en total institution använder sig anstaltspersonalen av ett kort och formellt sätt att kommunicera med de intagna (Goffman, 1961/1983). Programledarna använder sig inte av denna typ av kommunikation utan positionerar sig på en mer jämlik nivå. En annan respondent nämner att det finns utrymme för individuell hjälp. Trots att mötena hålls i grupp får ändå alla deltagare ta plats:

Respondent 4: Jättebra, de försöker... alltså man märker att de försöker hjälpa alla individuellt också, även fast man är i en grupp som sitter och har frågor. Så det är jättebra.

Respondent 5 säger också att den sociala samvaron på en allmänmänsklig nivå är ett plus, något som utgör ett avbrott i den rutiniserade vardagen på anstalten:

Respondent 5: Positiva, det finns inget att klaga på. Jättetrevligt var gång de kommer hit, det är det. Det blir lite break i allt det tråkiga. De kan ju skratta och prata om... ja, nästan vad som helst. Jag tycker att de är helt underbara.

Här ger programledarna ett starkt positivt intryck på respondenten. Socialarbetarens personlighet förefaller vara viktig för ett effektivt socialt arbete. Det finns få yrken där personligheten är så viktig som i det sociala arbetet (Lennéer-Axelsson & Thylefors, 1999). Även respondent 10 talar om den sociala samvaron:

Respondent 10: Men jag säger det att deras personligheter gör att man går ju gärna till mötena för att de är professionella! Det är de, och de är roliga. [...] Ett respektfullt sätt, ja javisst, och sen även på en kamratnivå, att man inte är intagen och myndighetsnivå, utan att man är på samma plan typ. Att man inte känner sig underlägsen dem.

Maktaspekten är enligt denna respondent inte lika tydlig som i andra myndighetskontakter, utan man kan prata och skoja på en mellanmänsklig kamratnivå. Samtidigt betonar hon att programledarna behåller sin professionalitet.

Respondent 11 menar att det är viktigt med den personliga kontakten för att bli bekväm i mötet och våga ställa de frågor man vill och behöver.

Respondent 11: För att lära känna... som när jag kom in med den tjejen. Hon sprang ut till mig för hon tordes inte fråga själv och för att liksom kunna ställa en sådan fråga som man kanske tycker är personlig och jobbig själv så vill man gärna känna personen ifråga först... och då är det ett sätt om man sitter och skämtar ihop och fikar och har kul. Det är ett sätt att lära känna och kanske ta steget och våga fråga istället för att fråga mig... Men jag funderar på om jag ska bli drogfri så ska jag bli en sån där medlare. För att jag tror att det behövs en medlare från de intagna med myndigheter. Jag tror att det är viktigt att man umgås också. [...] De är trevliga, de svarar, de sitter kvar, de springer inte iväg... ”shit vi måste gå nu”. De sitter kvar och pratar tills man pratat klart... det tycker jag är bra. Det känns inte bara som att de kommer hit för att de har en tid att passa.

Här kan man se en parallell process där en intagen får inspiration och motivation att hjälpa andra efter att de själva blivit hjälpta genom programmet. Hon ger sin kompis modet att följa med på mötena. Paralleller kan även dras till Gregers egen reflektion om att de intagna rekryterar varandra till mötena. Enligt honom tar kvinnorna med sig andra intagna till programmet som kanske inte vågar eller vill gå dit själva. Gruppen kan vara en viktig inlärnings- och träningsreferens. Den sociala kompetensen är en viktig del av ett gott självförtroende där tilliten växer till världen utanför anstalten, utifrån den positiva gruppatmosfären (Lennér-Axelsson & Thylefors, 1999). Genom att man fikar och skojar tillsammans skapar man denna positiva och avslappnade atmosfär i gruppen som gör att kvinnorna får mer mod och självförtroende som kan överföras till deras frigivningsarbete. Respondenten ovan förmedlar en upplevelse av att programledarna är närvarande i mötet och tar sig tid att lyssna på alla. Vi kan även se att programmet och dess ledare inspirerar till att se möjliga yrkesval efter frigivningen. Teorier kring hur man lämnar en viss roll bakom sig kallas exit- eller uppbrottsprocesser (Hedin, Herlitz & Kousmanen, 2006). I detta fall handlar det om att bryta med identiteten som kriminell och i stället ikläda sig rollen som yrkesverksam medlare. Helen Ebaugh (1988) har delat in denna exitprocess i fyra faser: (1) tvivel, (2) sökande efter alternativ, (3) vändpunkten och (4) skapandet av ex-rollen. Man kan anta att denna klient befinner sig i fasen där hon söker efter alternativ och börjar närma sig sin vändpunkt. Hon har hittat ett lämpligt alternativ, men har inte möjlighet att förverkliga detta mål förrän hon är frigiven.

Sammantaget så tycker vi oss se att programledarna arbetar både psykosocialt och empowermentinriktat. För att dra paralleller till Svenssons avhandling (2001) har vi noterat likheterna i deras arbete med den grupp frivårdsinspektörer som hon benämner som *behandlarna*. Det som kännetecknar dem är att de arbetar just psykosocialt och lösningsfokuserat. Deras syn på människan är att hon är en föränderlig varelse, vilket vi tycker stämmer överens med programledarnas synsätt.

Sammanfattning. Det tycks som att frigivningsprogrammet har lyckats med att informera de intagna och vissa uppger att det även är den enda informationskällan för dem. Många respondenter beskriver med eftertryck att de får den information de behöver och är väldigt nöjda med strukturen och återkopplingen.

Majoriteten av kvinnorna uppgav att motivationen till att arbeta med sin frigivning fanns redan innan kontakten med frigivningsprogrammet. Alla utom en respondent var dessutom osäkra på huruvida frigivningsprogrammet hade motiverat dem till att delta i behandling eller program. Många hade redan genomgått detta tidigare. Att de intagna deltar i frigivningsprogrammet är inte nödvändigtvis en följd av att de är motiverade till förändring.

Samtliga respondenter hade skaffat eller letade efter en lekmanövervakare, dock är det oklart om detta engagemang är en följd av deltagandet i frigivningsprogrammet eller ej. Dock anser de flesta att de har fått ökad kunskap om övervakning i allmänhet.

Något mer än hälften av de intagna uppgav att frigivningsprogrammet har ändrat deras syn på myndigheter i en positiv riktning. De övriga ansåg att synen förändrats till följd av andra saker som personlig mognad eller att de aldrig haft någon negativ syn på myndigheter.

Respondenterna förefaller vara överens om att frigivningsprogrammet fyller en viktig funktion i anstaltsvistelsen då informationsbehovet är stort. De uttrycker att liknande program borde finnas på flera anstalter. Vad det gäller önskemål om hur frigivningsförberedelserna bör gå till nämns bland annat att det är viktigt att börja tidigt, att skaffa kontakter på utsidan och få hjälp med praktiska saker som bostad och sysselsättning.

Programledarnas bemötande ser de flesta som mycket positiva. De är humoristiska, bra lyssnare och maktaspekten är mindre påtaglig, men de är samtidigt gränssättande. Detta bemötande spelar stor roll för kvinnornas motivation till deltagande i programmet.

5.2 Vårdare

Fyra vårdare på Sagsjöanstalten intervjuades för att få ytterligare ett perspektiv på frigivningsprogrammet. Tiden de hade arbetat på anstalten varierade. En av dem var relativt nyanställd på Sagsjön, men hade dock arbetat inom kriminalvården under en lång tid. Två vårdare hade arbetat där i två år och den fjärde i fem år.

5.2.1 Bristande kommunikation mellan anstalt och frivård?

En annan del i frigivningsprogrammets mål, utöver arbetet med de intagna, är att informera vårdarna på anstalten om frivårdens roll och funktion. Nedan presenteras vårdarnas syn på den information de har fått.

En av vårdarna uppgav att han inte har fått någon information om frigivningsprogrammet och han tycker inte heller att programledarna har lärt honom någonting om frivården. Vårdare 1 känner till frigivningsprogrammet, men inte i detalj vad som ingår, utan gör sin egen tolkning av dess syfte:

Vårdare 1: Jag vet ju att det finns ett frigivningsprogram och... men det är ju inte så att vi kontaktmän deltar aktivt i frigivningsprogrammet på något sätt, utan det, som jag har tolkat det är framförallt en information till de intagna och vad syftet med frigivningsprogrammet är, det antar jag är detsamma som vi arbetar med, alltså att det ska vara för det övergripande målet ”bättre ut”, helt enkelt. Att, dels vara de yttre förutsättningarna för att inte falla tillbaka i kriminalitet, bostad och sysselsättning, och sen också de inre förutsättningarna genom att... behandling, olika behandlingsåtgärder, stödsamtal, annat stöd som är mer till det själsliga. [...] Vad det gäller min kunskap om frivården har jag framförallt lärt mig av mina kollegor här och mina personliga kontakter med frivården, den frivårdsinspektör som då är ansvarig för ”min” klient.

Kunskaperna om frivården uppger han att han har fått genom kollegor och kontakt med andra frivårdsinspektörer, alltså inte genom frigivningsprogrammet.

Vårdare 2 är positivt inställd till programmet och anser att programledarnas arbete stärkt banden och samarbetet mellan anstalten och frivården:

Vårdare 2: Det är nog ganska mycket, alltså jag kom ju in... de har ju så gott som alltid varit här... så länge jag har arbetat här. Det är skönt för de är ju i vårt personalrum och man kan fråga dem och vi har ju väldigt nära... arbete med dem. De kommer ut hit och dels har program och dels kommer ut och träffar klienter så att de... täpper till luckan mellan anstalten och frivården väldigt bra... att det blir... ibland kan man känna att det finns en lucka mellan anstalt och frivård och man vet inte riktigt vad de jobbar med. Men där tycker

jag de täpper till väldigt bra! [...] Annars har väl de så gott som lärt mig det jag vet om frivården... vilket jag tycker är ganska så mycket just nu.

Vad gäller de kunskaper han har om frivården menar han att programledarna gett honom all kunskap han har och även att mängden kunskap han fått är stor. Han nämner också att det finns brister i kommunikationen mellan anstalt och frivård och att frigivningsprogrammet täpper till den luckan väl. Inom organisationsteorin pratar man om olika typer av kommunikation. *Vertikal kommunikation* är nedåtgående eller uppåtgående information. Nedåtgående kan handla om order, instruktioner och riktlinjer från ledningen ner till de anställda. Uppåtgående information är inte lika vanlig, men när den förekommer är det i form av exempelvis rapporter, synpunkter och kritik. *Horisontell kommunikation* är kommunikation som äger rum mellan olika arbetsgrupper eller enheter. Organisationer som huvudsakligen bygger på byråkratiska principer (som kriminalvården) fungerar inte särskilt bra utan mycket horisontell kommunikation. *Informell kommunikation* är den tredje formen som kan äga rum både horisontellt, vertikalt och diagonalt. Exempelvis kan två underordnade ta kontakt med varandra direkt utan att följa systemets princip om att gå via någon överordnad (Flaa, 1998).

Problemen i kriminalvården gäller främst den horisontella kommunikationen. Detta gäller inte nödvändigtvis inom arbetsgrupperna, men mellan verksamhetsgrenarna på samma ”maktnivå”, t.ex. mellan frivårdsinspektörer och anstaltspersonal. Som vi har sett i detta avsnitt är det bara en av vårdarna som uppger att han fått information om frivården genom egen kontakt med frivårdsinspektörer samt sina anstaltskollegor. En annan nämner att frigivningsprogrammet lärt honom allt han vet om frivården och att programmet stärker samarbetet mellan de olika enheterna. Man kan säga att frigivningsprogrammet i detta avseende fungerar som en informell kommunikationslänk, där frivårdsinspektörerna tar eget initiativ och informerar sina kollegor inom andra enheter. Vårdare 4 har nyligen blivit anställd på anstalten, men kan ändå se verkningarna av frigivningsprogrammet:

Vårdare 4: Jag har fått uppfattningen om att all personal här på Sagsjön vet vad det handlar om. Man pratar om det i personalrummet och så. Jag har fått uppfattningen att de som arbetat här längre än mig har fått den informationen.

Han menar att information om programmet borde ha nått ut till personalen, då det diskuteras i personalrummet.

5.2.2 Förändring hos de intagna?

För att få ett utifrånperspektiv på om frigivningsprogrammet har någon effekt på de intagna har vi frågat vårdarna om de märker någon skillnad hos kvinnorna efter att de deltagit i frigivningsprogrammet. Har de blivit mer intresserade av att förbereda, lekmanövervakare etc.?

Vårdare 1 har inte märkt någon förändring hos de intagna för att han anser att frigivningsprogrammet endast ger information, medan vårdarna sköter det djupare arbetet med sina klienter:

Vårdare 1: Nej, det har jag inte gjort, och anledningen till det, det är nog inte att frigivningsprogrammet inte skulle vara bra, utan det är nog för att de ger informationen och sedan jobbar vi kontaktmän djupare, alltså verkligen djupt med frigivningsförberedelserna, fotboja eller frigång eller kontakt med klientens frivårdare osv. [...] Jag har inget minne av

att någon klient skulle ha kommit till mig och sagt ”åh, nu vill jag ha en lekmannaövervakare för att jag har varit på frigivningsprogrammet”.

Han har heller inte märkt att de intagna skulle ha blivit mer intresserade av att skaffa lekmannaövervakare. Vårdare 2 har märkt en positiv effekt då programmet minskar arbetsbelastningen för vårdarna. De intagna ställer inte lika mycket frågor till sina kontaktmän utan tar det med programledarna i stället:

Vårdare 2: Det är en väldig fördel när de har haft programmet för att det kommer mindre frågor till kontaktpersonerna om det för att de just kan gå till dem och fråga alla frågor som de har om övervakning... ja, boja och sådär då. Det kommer ganska mycket frågor med en gång men då kan man bolla över det till dem. Det är ju väldigt skönt. Så slipper de ringa till sina frivårdare då och fråga utan då kan de sköta det mer på plats. Så att det ser jag som en väldig fördel att vi har dem här!

Det verkar som att frigivningsprogrammets information dämpar oron och tankarna kring utslussning och frigivning och avlastar därmed också personalen på anstalten. Vårdare 3 har märkt en mycket positiv respons från de intagna. De får svar på de frågor de har:

Vårdare 3: De är väldigt positiva till detta, att de får den information som de frågar efter och svaret till det. De är väldigt positiva till det.

Vårdare 4 menar att informationen de intagna får sätter igång tankar och diskussioner kring frigivningen:

Vårdare 4: När information kommer till en så vaknar man och inser att det här kanske vore något för mig. Det ligger ju i vår uppgift att informera om det här med lekmannaövervakare. Frivården är ju ofta på oss kontaktmän om att informera, de har ju ett krav på sig om att de ska informera om att många klienter ska ha lekmannaövervakare. Jag märkte att de var på öppna avdelningen här förra veckan och dagen efter så gick diskussionen efteråt i matsalen här bland de intagna om det här med lekmannaövervakare. Då fick jag en känsla av att det nog kunde bero på att de hade varit här dagen innan och informerat.

Här ser vi att de intagna diskuterar ett av de ämnen som tas upp i programmet och som vårdaren tror beror på dessa möten. Informationen startar en process i gruppen, man diskuterar problemen och möjligheterna tillsammans i stället för att enbart fokusera på sig själv.

Sammanfattning. Det råder delade meningar bland vårdarna om informationen kring frivården och frigivningsprogrammet. Någon menar att han inte fått någon information alls, medan en annan anser att han lärt sig allt han vet om frivården genom programledarna.

Tre av fyra vårdare ser en förändring hos de intagna efter frigivningsprogrammets besök medan en inte ser någon förändring alls.

5.3 Klienter i utslussning

De två sista klienterna som intervjuades befann sig i utslussning, den ena i vårdvistelse och den andra hade utökad frigång (fotboja). Den senare, respondent 12, är strax under 40 år och har inte suttit på anstalt tidigare. Hon har bostad och partner och bor tillsammans med sin dotter och deras katt. Hennes nätverk är rikligt, hon har fler kontakter nu än innan anstaltsvistelsen.

Respondent 13 är mellan 25 och 30 år och har suttit på anstalt förut. Hon har inte någon egen, fast bostad utan bor i ett kollektiv. Hon har en son som bor i familjehem, men ingen partner. Nätverket består av professionella samt ett par drogfräa vänner. Eftersom

hon inte har någon partner menar hon att det är lättare att kunna fokusera på sig själv och hon är inte heller bunden till någon speciell ort.

Även i detta avsnitt tas frigivningsprogrammets mål upp: information och motivation. Åsikter om frigivningsprogrammet som helhet och bemötande är också inkluderat. Vi har även valt att fråga dessa klienter om hur stor risk de tror att det är för att de ska återfalla i kriminalitet.

5.3.1 Vikten av tillgång till information

I detta stycke presenterar vi vad respondenterna tyckte om informationen de fick från frigivningsprogrammet och om de lärde sig något nytt kring frivården, frigivning och utslussningsmöjligheter.

Respondent 12 uttrycker att hon har fått mycket värdefull information genom programmet. Även om hon redan hade suttit ett tag innan hon träffade Lotta och Greger så fanns del en hel del luckor att fylla igen:

Respondent 12: Jag fick ju mer information, jag visste ju ingenting eftersom jag aldrig hade suttit förut, vad allting... vad det hette och så, så ja i och för sig har jag suttit rätt länge, men jag fick ju mycket information om vad jag skulle göra och så, om lagar och regler och det är ju bara att fråga, så där har... och plus att de kom till anstalten också, det gör ju också väldigt mycket nytta.

Utöver detta anser hon att det verkade finnas ett visst motstånd hos anstaltspersonalen mot att frivården besökte anstalten. Ansvar för att ge den information som de intagna får genom frigivningsprogrammet tycker hon delvis borde ligga på anstalten:

Respondent 12: Jag menar, samtidigt så är det ju Lotta och Greger som informerar om oss, saker som anstalten kanske egentligen borde ha gjort någon gång från början, så det blir ju att de får jobba dubbelt egentligen. Ja, jag vet inte, men jag kände i alla fall under den tiden som jag var där att det fanns ett motstånd och det tycker jag är fruktansvärt dåligt.

Respondent 12 uttrycker stark kritik mot anstaltspersonalen och efterlyser därmed engagemang och information från personalen om när Greger och Lotta från frigivningsprogrammet kommer. Det är trots allt en behandlingsanstalt som borde ta tillvara olika sorters programverksamhet. Som situationen verkar vara i nuläget så bygger det på att de intagna själva måste ta initiativ till att delta:

Respondent 12: Jag tycker ju de besöken alltid är bra, det som jag skulle tycka kunde vara bättre det är ju alltså hur anstalten ser på de besöken, alltså att man uppmärksammar det lite mer, man kanske... ja, att anstalten gör lite mer reklam så att alla intagna är medvetna om att, ja nu är det den här dagen och så, för att ibland då så fick man hålla reda på det själv ”ja idag kommer nog Lotta och Greger”, man fick ju gå till C[entral]V[akten] och fråga och så. Och så ska det ju inte vara, utan det ska ju vara på morgonmötet, jag menar det är ju en anledning till att man har de där fjantiga morgonmötena [skratt].

Intervjuare: Struntade de alltid i det?

Respondent 12: Nej någon gång är det ju någon då som har informerat liksom att idag kommer de, men ibland så kunde det vara att ”vi tror att de kommer men vi vet inte exakt när” och sådär. Jag tycker ändå att det är lite upp till anstalten att hålla reda på. Det tycker jag, så att det är ju en viktig del. Och liksom motivera intagna, att ”det är viktigt att ni går dit och har ni frågor om det och det och så, så”... jag menar det skulle ju underlätta för dem också, så slipper de ha de här frågorna, alltså kontaktpersonerna som måste fylla i en massa papper och det.

Hon nämner alltså att informationen om när Greger och Lotta kommer är bristfällig. Det hade även varit önskvärt om personalen hade motiverat de intagna att gå dit och även informera om vad det innehåller. Om de intagna vet vilka som kommer och vad det handlar om är det lättare att avgöra om det är något de behöver delta i. När reglerna är otydliga på en sluten institution kan detta skapa känslor av otrygghet hos de intagna (Goffman, 1961/1983).

Respondent 13 uttrycker att informationen från frigivningsprogrammet var bra och relevant och var förutsättningen för att kunna planera sin vårdvistelse:

Respondent 13: Det har ju gett mig en del information med vad jag kan få hjälp med. Vad de kan göra för mig liksom. [...] Hur man ska gå tillväga, hur man ska göra, hur de kan hjälpa en. Villkoren för att åka på vårdvistelse och kvarvarande straff efter v[illkorlig] f[rigivning] och sådant, hur man måste tänka och sådant, hur lång tid och hur många delar av straffet man måste sköta.

Att få veta vilka villkor som fanns vid vårdvistelse var viktiga för respondenten att veta i hennes utslussningsplanering. Att få vara delaktig i sin egen planering och få möjlighet att använda sina inneboende resurser är viktiga element i empowerment. Individernas autonomi och kompetenser står alltid i fokus (Payne, 2002). Respondenten ovan uttrycker att hon får klarhet i hur hon ska handla med hjälp av den information som hon tillgodogör sig genom frigivningsprogrammet.

5.3.2 Varifrån kommer motivationen?

I detta avsnitt undersöker vi om frigivningsprogrammet på något sätt har påverkat respondenternas motivation, antingen till att arbeta med sin frigivning eller till deltagande i behandling och/eller programverksamhet.

Respondent 12 uppger att motivationen uppkom innan kontakten med frigivningsprogrammet. Hon har även deltagit i programverksamhet innan hon träffade Greger och Lotta. Trots att hon själv hittade motivationen på något sätt tänker hon ofta på alla de kvinnor och män som inte gör det:

Respondent 12: Alltså, det som jag tror är viktigt det är att först så måste du... det som jag tycker är positivt är ju att jag har lyckats få de här sakerna, eller skaffa eller planera eller vad man nu ska kalla det. Men det som jag stör mig på, eller irriterar mig på i kriminalvården och kanske frivården och hela skiten egentligen, och det är ju att de som inte orkar, som inte är motiverade från början. Jag menar, det var ju inte jag heller, men jag hade ett jävligt långt straff, så jag hann ju bli motiverad och liksom jobba med mig själv och ta reda på, jag menar jag har aldrig haft kontakt med socialtjänsten eller någonting innan, jag vet inte hur man gör det. Så där visste jag ingenting utan jag gissade mig fram, alla de tjejerna, eller killarna, som inte orkar det, som inte vet vart de ska vända sig, som inte, som kanske inte vågar ringa i telefonen eller är helt, ja, vill inte prata med en enda människa, som mår jättedåligt – vad fan händer med dem då? De sitter ju bara där då, de får ju ingenting och det är ju det som är problemet, det är det som man måste göra nånting åt. Så det har jag tänkt på lite, vad som händer med dem. [...] Och jag var aldrig säker någon gång, men nästan hittas jag motivationen då, och om man inte gör det, då får man ju ingenting. Jag vet en annan tjej som jag har kontakt med som sitter kvar på Sagsjön som nu håller på och försöker få en lägenhet, och det kan ju inte hon få på två månader, det tar ju för fan flera år. Eller hur? Så det är ju det liksom att någon måste ju motivera intagna att starta upp, eftersom det är en så lång process, och liksom att jag kunde lista ut det och gissa mig fram till det, det vet jag inte hur, men jag var så jävla ivrig antagligen eller någonting [skratt]. Så det har jag tänkt på mycket, och det är ju någonting som jag tycker är viktigt att jobba med, att motivera fångarna att ta sig ut, förutom att rymma [skratt].

Här ställer respondenten frågan om vem som ska motivera de intagna som mår väldigt dåligt eller som på annat sätt inte kan hitta motivationen själva. Att kriminalvården aktivt försöker motivera de intagna att tidigt börja arbeta med sin frigivning tycker denna respondent är jätteviktigt. Annars har man ingenting att falla tillbaka på när man kommer ut. En förändring måste vara förenlig med en människas självbild och sociala tillhörighet för att kunna äga rum och bestå. Om en människa kommer att förändras beror främst på om hon vill förändras och vilka behov som är viktiga för henne. Det styrs också av hur hon blir bemött (Petitt & Olson, 2005). De som inte går till frigivningsprogrammet och som inte vet vart de ska vända sig lyckas kriminalvården enligt respondenten inte hjälpa. De blir inte motiverade och får ingen praktisk hjälp. Respondent 13 anser inte att hon fick motivationen från programmet, utan hon bara bestämde sig för att en förändring måste ske:

Respondent 13: Jag har ju inte varit mottaglig för någon hjälp innan. Utan det var väl mest att jag beslutade mig för att göra något med mitt liv.

En tanke som uppkommer här är att klientens ålder (mellan 25-30 år) har något att göra med denna omvändning i hennes liv. Lennéer-Axelsson & Thylefors menar att det vid just 25-30 års ålder ofta uppkommer ett naturligt engagemang för en förändring. ”Ungdomen” upptäcker att saker och ting inte är självklara och löser sig av sig självt utan man måste själv vara aktiv i förändringsprocessen och ta ansvar för sina egna handlingar (Lennéer-Axelsson & Thylefors, 1999). Detta beslut som respondenten fattat kan också kopplas till exitprocesser, i detta fall handlar det om den tredje fasen: vändpunkten. Den intagna har insett att situationen är ohållbar, hon har undersökt möjligheterna för förändring och till slut bestämmer hon sig för att handla. På frågan om hennes motivation till att delta i program eller behandling har ökat svarar hon jakande:

Respondent 13: Ja, jag har inte velat när jag varit på fri fot. Jag har ju klivit in i mitt missbruk på en gång. Jag har gjort alla de programmen som finns på anstalterna. Men jag vet att Lotta gärna vill att jag ska gå på något program som finns på utsidan, det vet jag.

Respondenten visar att hon är öppen för att delta i ett program som en av programledarna har föreslagit för henne och hon har dessutom deltagit i program för sitt missbruk tidigare. Man kan dock reflektera över om hon kommer att göra detta på grund av att hon själv vill eller endast för att vara frivårdsinspektören (och övervakaren) till lags. Kopplingar kan även dras till Bernler & Johnssons (2005) begrepp om direkt och indirekt styrning. Detta citat exemplifierar den *direkta styrningen*, då programledaren har föreslagit en åtgärd, men det är ändå upp till klienten att avgöra om den ska sättas i handling. Överlag anser vi dock att programledarna främst arbetar med *indirekt styrning* då de ansvarar för processen, men klienterna själva får ta ansvar för både planering och handling.

5.3.3 Det finns något för alla

I detta avsnitt redovisar vi vad kvinnorna i utslussning tänker om frigivningsprogrammet i efterhand. Vi har bett dem blicka tillbaka och tänka på vad som var det bästa med programmet, om det behövs osv.

Den ena respondenten tycker att programmet är bra, men hon kan inte välja ut någon specifik del eller faktor som är bäst:

Respondent 12: Jag har aldrig suttit förut, men det är ett väldigt bra program som borde uppmärksammas lite mer.

Intervjuare: Vad är det bästa med programmet?

Respondent 12: Ja, det är att man får träffa Lotta och Greger, de är så roliga. Nä [skratt]. Nej, men det bästa, det finns, man kan inte säga så tycker jag, det finns så mycket bra saker så, alltså hela programidén är ju någonting som är, det ger mycket mer än vad man tror, vare sig vilken kategori av kriminell du nu än är så är du där konstant och följer de här programmen, så finns det ju väldigt mycket möjligheter.

Det finns något för alla intagna att få och så mycket mer än man först kunde ana. Hon talar om att hela programidén är väldigt bra, alltså både frigivningsprogrammet och gruppövervakningen ”Quo vadis?” ihop. Apropå ”uppmärksamhet” kan man här tänka att det är både personalens information och intresset från de intagna som menas med uppmärksamhet. Respondent 13 berättar om vad hon tycker är det bästa med programmet:

Respondent 13: Det är ett bra program för att kunna få reda på för hur man ska ta sig fram på utsidan. Vad det finns för möjligheter. [...] Det [bästa] är att man träffar dem personligen och att man kan liksom fråga dem vad som helst om det man undrar över sen går dem hem och ja, hem går dem väl inte, men tar reda på det tills nästa gång de kommer. Det är bra.

Denna respondent tycker alltså att det personliga mötet, återkopplingen samt informationen är av stor vikt och gör att programmet är intressant och roligt att delta i. Olika klientgrupper inom socialvården anser att personligheten hos socialarbetaren spelade en större roll än den professionella ställningen. Att socialarbetaren inte positionerar sig själv över klienten och inte är nedvärderande är också mycket viktigt. Givetvis är professionaliteten en grundförutsättning för samarbetet, men utan inlevelse och ett personligt bemötande kan det vara svårt att nå fram till klienten (Lennér-Axelsson & Thylefors, 1999). Å andra sidan kan relationen bli för privat om man inte håller på sin professionalitet.

5.3.4 Skattning av återfallsrisk

Frigivningsprogrammets (och kriminalvårdens) övergripande mål är att minska återfall i brottslighet, därför bad vi klienterna skatta hur stor risk de trodde det var att de skulle återfalla i kriminalitet. På skalan betyder ett att risken är väldigt stor och tio att de är säkra på att aldrig komma tillbaka.

Respondent 12 är säker på att inte återfalla, delvis på grund av den typ av brott hon begått:

Respondent 12: Ja tio är det ju då, fast man ska aldrig säga aldrig [skratt], men ja, tio. Jo, nä men det beror nog på mitt straff tror jag, eller det som har hänt då, varför jag hamnade där.

Intervjuare: Det var en engångsgrej?

Respondent 12: Ja.

Intervjuare: Har frigivningsprogrammet påverkat din inställning?

Respondent 12: Alltså, i sådana fall är det mer att vi har pratat om... nej, inte egentligen, utan det fattade jag nog själv [skratt]. Nä, men det, nä. Jag fattar frågan och jag tror att det finns många som blir, alltså hjälpta så, just när det gäller övervakning och så. Jag menar, det är ju, alltså, det är ju svårare om man har missbruk och så, eller om man är oerhört girig så att man måste råna banker hela tiden. Ja, det är ju en annan sak, men...

Eftersom hon inte verkar ha något missbruk tror hon att det är mycket lättare för henne att komma tillbaka till ’ett vanligt liv’. Det finns ändå en liten osäkerhet i hennes

uttalande. Respondent 13 förefaller vara lite mer osäker på huruvida hon kan hålla sig borta från sitt gamla, kriminella liv:

Respondent 13: Som läget är nu så känner jag att jag är på 7 någonstans. Jag är inte säker på att jag aldrig kommer att sitta i fängelse igen. Jag har levt med det här att vara kriminell i hela mitt liv... så att det känns som att det är svårare att bryta med det än med drogerna.

Detta stöds av annan forskning som har visat just att brytningen med kriminaliteten kan vara svårare än brytningen med missbruket. Gunnar Bergström (2002) menar utifrån egna erfarenheter samt studier från USA att narkomaner ofta återfaller i kriminalitet fortare än missbruk. Denna syn finns generellt inte i Sverige. Narkomaner behandlas inte för sin kriminalitet och det är inte ovanligt att man antar att kriminaliteten avtar i takt med att missbruket försvinner. Vidare menar han att ett kriminellt beteende inte kan förändras utan att individen först ändrar sitt tankesätt. Detta för att handlingssätt och beteende utgår ifrån värderingar och tankar som personen har om sitt tillstånd (Bergström, 2002). En rapport från kriminalvården visar dock ett något annorlunda resultat. De manliga intagna i den studien menar att återfallet i missbruk kommer först vilket i sin tur troligtvis även leder till ett återfall i kriminalitet. Missbruket var enligt dem den främsta orsaken till att man inte kan ta sig ur brottsligheten. Brist på bostad och arbetslöshet var andra viktiga faktorer (Rydén-Lodi, 2005). Här ser vi alltså att det råder delade meningar i de olika forskningsrapporterna kring huruvida det är kriminaliteten eller missbruket som är den primära orsaken till att intagna återfaller.

5.3.5 Humoristiskt och värdigt bemötande är av stor vikt

I detta avsnitt efterfrågar vi huruvida bemötandet är av stor vikt eller om det bara är informationen i sig som är relevant. Spelar det någon roll hur informationen presenteras och hur programledarna bemöter de intagna?

Respondent 12 menar att det är viktigt med humor samt en bred och värdig människosyn för att vilja delta i mötena:

Respondent 12: Man blir ju inte inspirerad av att gå dit till någon torrboll liksom [skratt]. Det blir man ju inte, nej så de är, jag menar de är väldigt lättsamma och ödmjuka människor och det tror jag är viktigt, att de är just det. Och det är väl kanske det som vissa inom kriminalvården inte gillar också, kan det vara. För att de har ju en lite bredare människosyn tror jag. Det finns ju många på Sagsjön som har det också, men det är ju inte alla som har det. Så det klart det påverkar. Man vill ju inte gå dit om det är någon som sitter [grimaserar] såhär, det är ju tråkigt då.

Respondenten pekar här på att det är viktigt att bli respekterad av personalen och bli bemött med värdighet och ödmjukhet. Även humorn är en viktig faktor för att motivera klienterna till deltagande och till att återkomma till frigivningsprogrammet. Humorn kan få kvinnorna att slappna av i mötet. Användningen av humoristiska inslag i mötena kan bidra till att skapa och bevara relationen och eventuellt minska den ensidiga tillvaron på anstalten. Denna faktor behöver dock inte vara medveten, utan kan mycket väl vara spontan. Lennér-Axelsson & Thylefors (1999) menar att humor ger oss utvägar i vardagen för att närma oss konfliktfyllda områden. Skrattet har en spänningslösande funktion och är en positiv försvarsmekanism. På frågan om det fanns utrymme för att prata med någon av programledarna enskilt under något möte svarar hon:

Respondent 12: Ja, det kunde man göra. Då sa man till, att ”kan vi prata fem minuter?” eller någonting, så var det inga problem. Men det gjorde de ju säkert även om de inte hade tid, och så.

I frigivningsprogrammet finns det plats för det personliga utrymmet parallellt med ett engagemang från programledarna. Även respondent 13 är nöjd med programledarnas bemötande:

Respondent 13: De är ju mycket trevliga att ha att göra med faktiskt. Man behöver inte känna sig sådär att man är mindre värd eller underlägsen när man pratar med dem faktiskt. Man känner verkligen att de är där för att hjälpa en och att de inte är där för att döma en. [...] Jag brukar ha möten med Lotta själv också. Jag har alltid haft med Greger och Lotta att göra under mina straff så det känns lite tryggt med dem också.

Här ser vi återigen vikten av jämlika relationer och att maktklyftan minskas. Att det finns en kontinuitet i att alltid träffa dessa frivårdsinspektörer inger en känsla av trygghet för denna respondent.

Sammanfattning. Båda respondenter anser att informationen de fått genom programmet har varit bra och värdefull. En av dem efterlyser dock bättre information från anstaltens sida om när frigivningsprogrammet hålls. Ingen av dessa kvinnor anser att frigivningsprogrammet påverkat deras motivation till att arbeta med sin frigivning eller att delta i behandling eller andra program. Motivationen har kommit från annat håll eller fanns redan innan mötet med programledarna. Frigivningsprogrammet innehåller mer än vad man kan ana och återkopplingen samt det personliga mötet gör att kvinnorna återkommer. Den ena respondenten är ganska säker på att inte återfalla, främst på grund av den typ av brott hon begått. Den andra är mer osäker eftersom det är svårt att bryta med ett kriminellt liv som man levt länge i. I likhet med de intagna svarar dessa kvinnor att humor och ett bemötande på en jämlik nivå är viktigt.

5.4 Måluppfyllelseanalys

I detta avsnitt sammanfattas resultaten och vi redogör för huruvida frigivningsprogrammet uppfyller sina mål och om det berodde på insatsen eller något annat. Varje mål kommer att presenteras för sig.

Som ett led i ”Bättre ut” – tanken informera om frivårdens roll och uppgifter och vad övervakning innebär.

Då åtta av tio kvinnor menade att de hade fått adekvat information om frivården anser vi att detta delmål har uppfyllts. Den största delen av informationen har kommit just från frigivningsprogrammet och inte från anstalten. Kvinnorna känner att de lär sig något nytt varje gång och att man alltid kan lita på att få svar av programledarna. Lika många kvinnor hade även fått mer kunskap om vad övervakning innebär.

Majoriteten av vårdarna ansåg att kvinnorna verkade nöjda med informationen. Olika ämnen diskuteras i matsalen efter ett möte och kontaktmännen får mer tid över till annat då de intagna får den information de behöver från annat håll.

Klienterna i utslussning tyckte båda att de fick viktig information som kunde hjälpa dem i deras utslussningsplanering. En av dem uttryckte dock även att en del av ansvaret för att ge ut denna information borde ligga på anstalten. Hon såg även en tendens till motstånd från anstaltspersonalens sida då de inte alltid informerade om att frigivningsprogrammet skulle hållas.

På ett tidigt stadium få de intagna kvinnorna att fundera över frigivningssituationen, lämplig lekmanövervakare och kanske se myndigheter som något man kan få stöd av och hjälp från (ofta har kvinnorna ett stort myndighetsförakt som hindrar dem att ta vara på sina möjligheter och rättigheter i samhället).

Utav de tio kvinnorna var det sex som uppgav att deras syn på myndigheter hade förändrats till följd av frigivningsprogrammet. En av dem uttryckte specifikt att hon insett att myndigheter är något man kan få hjälp av, men var dock inte säker på om detta var på grund av programmet eller om det var frivården i stort som påverkat henne. En annan menade att hon aldrig haft något myndighetsförakt och det var en kvinna som ansåg att den personliga mognaden hade förändrat henne. Vi anser att programmet har uppfyllt målet att förändra myndighetssynen då majoriteten av kvinnorna som hade myndighetsförakt har förändrat denna syn.

Tidigt knyta kontakt med de kvinnor som ska bli aktuella på den egna frivården och förordna lekmannaövervakare i ett så tidigt stadium som möjligt (öka antalet lekmannaövervakare).

Nästan alla kvinnor hade ordnat en lekmannaövervakare, dock framgår det inte om detta resultat beror på frigivningsprogrammet. Det är därför oklart om detta delmål har uppfyllts. Även en av vårdarna menar att han inte märkt något större engagemang inför att skaffa lekmannaövervakare efter deltagande i frigivningsprogrammet.

Hjälpa till att motivera kvinnorna för att delta i programverksamhet, behandling och annan verksamhet med syfte att motverka återfall i kriminalitet och missbruk efter frigivning.

Alla intagna samt utslussade respondenter utom en var osäkra på eller uppgav att de inte blivit motiverade till att delta i program eller behandling genom frigivningsprogrammet. Motivationen fanns innan och deltagandet i denna typ av verksamhet hade ofta genomförts tidigare. Flera respondenter uppgav av motivationen måste finnas hos individen från början, innan man kommer till frigivningsprogrammet. Programledarna kan sedan ge dem information och motivera dem vidare till specifika behandlingar. En av respondenterna hade börjat delta i gruppövervakningen ”Quo vadis?”, dock är den möjligheten öppen endast för dem som friges till Göteborgsområdet. Anledningen till att detta mål inte verkar uppfyllas beror troligtvis på att anstalten redan erbjudit dessa alternativ.

Försöka utveckla motivationsarbetet med kvinnorna i kriminalvården (uppmärksamma kvinnornas särskilt utsatta situation).

Vi har valt att exkludera detta mål i utvärderingen på grund av att det är svårt att undersöka under kort tid. Vi har inte funnit några ”kvinnospecifika” frågor vare sig i intervjuerna eller under de möten vi suttit med i. Möjligtvis skulle vi kunna tänka oss att detta är en mer central del i gruppövervakningen ”Quo vadis?”, men den delen har vi inte undersökt.

Försöka informera kontaktmännen på anstalt och häkte om frivård och övervakning och vad lekmannaövervakare innebär (intern samverkan).

Vår fråga till vårdarna handlade om ifall programledarna ökat deras kunskap om frivården generellt. Vi har inte frågat specifikt om lekmannaövervakare och det är endast anstaltspersonal som intervjuats. En av vårdarna uppgav att han varken lärt sig något om frivården eller frigivningsprogrammet genom programledarna. En annan visste vad programmet var men ansåg att han lärt sig mer om frivården genom sina kollegor. De övriga två var positiva, varav den ena starkt betonade att frigivningsprogrammet har stärkt samarbetet mellan anstalten och frivården och att programledarna har lärt honom allt han vet om frivården. Målet är således delvis

uppfyllt, men med tanke på att vi intervjuat så få vårdare är det svårt att uttala sig om resultatet.

Förbereda för kvinnor som kan vara lämpliga att delta i gruppövervakningen för kvinnor på frivården i Göteborg (eventuellt förarbeta så att de kan börja deltagande under § 14 permissioner).

Detta mål gäller enbart de kvinnor som friges till Göteborg med omnejd. På grund av att det finns klienter från hela landet på anstalten har vi valt att exkludera denna del i utvärderingen.

Sammantaget är syftet naturligtvis att arbeta för att minska antalet återfall i brott.

Detta övergripande mål kräver en ny studie som följer klienterna under en längre tidsperiod. En av klienterna i utslussning som vi intervjuade var näst intill säker på att aldrig återvända, medan den andra var mer tveksam. Om känslan av säkerhet beror på insatserna från frigivningsprogrammet kan vi inte uttala oss om.

6. DISKUSSION

Denna studie har syftat till att utvärdera huruvida frigivningsprogrammet uppfyller sina mål. I vår målanalys kom vi fram till att frigivningsprogrammet till viss del uppfyller sina mål. Frigivningsprogrammet är ett informations- och motivationsprogram och skall således främst informera och motivera kvinnorna. I vårt resultat kan vi se att syftet att informera definitivt är uppnått, medan motivationen verkar ha funnits hos många av kvinnorna redan innan deltagandet i programmet.

Frågeställningen för studien löd: *hur upplever de intagna att frigivningsprogrammet påverkat dem i sin frigivningsprocess?* Det vi har sett i resultatet är att bemötandet har varit en central del för att kunna tillgodogöra sig informationen. Alla kvinnor var positivt inställda till Lotta och Gregers bemötande. De är lättsamma och roliga samtidigt som de behåller sin trovärdighet och professionalitet. Flera av respondenterna uppgav att de inte fick tillräckligt mycket information från anstalten och att frigivningsprogrammet i vissa fall var den enda informationskällan de hade att tillgå. De intagna var nöjda med strukturen av programmet och återkopplingen av information. Dock anser majoriteten att de inte blivit motiverade genom programmet, utan motivationen fanns redan innan. Motivationen har i vissa fall förstärkts. De intagna upplever att programmet fyller en viktig funktion och flera nämner att liknande program borde finnas på flera, eller alla, anstalter (och häkten).

Sammantaget anser vi att vi fått svar på frågeställningen och studiens syfte att utvärdera frigivningsprogrammet är uppnått. Nedan följer en diskussion kring huvudresultaten och hur dessa skulle kunna användas. Avslutningsvis kommer vi att resonera kring framtida forskning.

6.1 Resultatdiskussion

I detta avsnitt kommer studiens huvudsakliga resultat att diskuteras. Att kvinnorna är nöjda med programmet, varifrån motivationen kommer, att bemötandet är viktigt och att informationen brister på anstalten är de resultat som kommer att tas upp.

Kvinnorna har uppgett att de är nöjda med programmets struktur, information, återkoppling och bemötande etc. Det vi har sett i analysen är att just bemötandet och delaktigheten är mycket viktiga faktorer för att tillgodogöra sig informationen. De positiva upplevelserna tror vi beror på programledarnas lättsamma bemötande. På grund av att de inte lyfter fram sin maktposition kan man tänka sig att kvinnorna blir mer självsäkra och känner att de är mer delaktiga och har inflytande över sin egen planering. Programledarnas välutvecklade samspel innehåller humor, värme, öppenhet och gränssättande som skapar trygghet hos kvinnorna. Även kontinuiteten kan man tänka sig är viktig för de intagna. Att det är samma frivårdsinspektörer som kommer varje gång, att de kommer regelbundet och att återkopplingen fungerar är delar av kontinuiteten.

Några av respondenterna uttryckte en viss frustration kring bristen på information från anstalten angående både frigivningsarbete och mer praktisk information som att tala om när frigivningsprogrammet hålls och varför man bör gå dit. Det vore önskvärt att anstalten motiverade de intagna att delta i såväl frigivningsprogram som gruppövervakning. Om denna informationsbrist har handlat om tillfälligheter eller undlåtenhet från personalens sida är svårt för oss att ta ställning till, men det är ändå

anmärkningsvärt att denna kritik har kommit upp. Om det är frivårdens uppgift att informera de intagna om utslussningsmöjligheter kan man tycka att frigivningsprogram eller liknande borde finnas på alla anstalter. Annars kan man tänka sig att kontaktmännen borde få adekvat information om frivård och frigivningsförberedelser (om de inte redan har det) så att de kan ansvara för att denna information når de intagna. Med tanke på att frivården enligt nya regler om frisop¹ ska följa klienten från början till slut genom kriminalvården kanske det är bättre att frivården står för denna del.

Vi har inte kunnat se någon röd tråd i frågan om varifrån kvinnornas motivation till frigivningsarbete kommer. Vissa av respondenterna talade om personlig mognad, att de med åren kommit fram till att de inte kan leva som de gör. En hög grad av motivation till att arbeta med frigivningen garanterar inte att den intagna inte kommer att återfalla i kriminalitet. Motivationen är dock en grundläggande faktor för att man ska kunna genomföra en förändring av sitt liv.

En respondent tog upp frågan kring vad som händer med dem som inte är motiverade, vilket även satte igång tankar hos oss som intervjuade. Hur når man ut till dessa personer som inte har någon motivation alls och bör detta ha en högre prioritet inom behandlingsanstalterna? Vi anser att detta är ett område som kan utvecklas inom kriminalvården. Eftersom frigivningsprogrammet, enligt programledarna, har utvecklats till att delvis bli ett motivationsprogram bör man diskutera huruvida de når ut till de personer som inte har någon motivation alls. Vad händer med dem som inte deltar i programmet? Får de tillräckligt med information, stöd och hjälp?

Ytterligare en fråga som kommit upp handlar om tidigare forskning. Vi fann en rapport (Heule, 2005) som publicerades två år innan vi började med vår studie, där man menade att personalen på Sagsjön arbetade starkt med empowerment. Det fanns även en tradition av att arbeta tidigt med utslussning och att hjälpa de intagna med myndighetskontakter. Under studiens gång så har vi inte hört talas om detta, från vare sig de intagna, personalen på Sagsjön eller frivårdsinspektörerna. Om den rapporten vi fann stämmer, kan det då ha haft någon påverkan på våra resultat?

Eventuella bieffekter. Diskussioner om huruvida frigivningsprogrammet kan ge upphov till bieffekter har uppkommit under arbetets gång. Att kvinnorna får extra uppmärksamhet skulle kunna leda till ett positivt resultat, som egentligen inte beror på programmets innehåll. Även bemötandet är en faktor som har stor betydelse i sammanhanget. Programledarnas personligheter och bemötande kan vara en orsak till att effekten av programmet blir större eller mindre. När programledarna möter de intagna på en mer personlig och jämställd nivå, vilket vi ser i våra resultat, kan de intagna känna sig mindre underlägsna och därmed få krafter att arbeta med exempelvis frigivningen. Som vi har sett i vår studie verkar det vara en blandning av informationen och bemötandet som ger effekt.

Även vårdarna får mer tid över till djupare kontaktmannaarbete då de intagna får den övergripande informationen om frigivningsarbetet och frivården från frigivningsprogrammet.

Konklusion. Under socionomutbildningen har vi läst om vikten av bemötandet och skapandet av en god relation till klienten. Detta har varit på ett teoretiskt plan, men genom denna studie har vi fått erfara det i praktiken. Vi har kunnat se vikten av ett värdigt bemötande genom deltagande i några av frigivningsprogrammets möten samt i

vårt empiriska material. På så sätt kan man säga att vi har fått våra ”hypoteser” eller förförståelser bekräftade. Vi har sett att det finns tydliga inslag av vård och behandling inom kriminalvården. Även om många saker givetvis kan förbättras så finns det människor som arbetar professionellt och med en god människosyn. Kommunikationen mellan anstalt och frivård verkar dock inte alltid fungera tillfredsställande. Frigivningsprogrammet skulle kunna fungera som en länk mellan dessa enheter, både för de intagna och anstaltspersonalen. Om personalen inom båda enheterna vet vad den andres uppgifter är blir det lättare att samarbeta. För klienterna är det naturligtvis viktigt att veta vilken typ av hjälp de kan få av frivården, då är det av stor vikt att även vårdarna har kunskap om detta som de kan förmedla till de intagna.

Vi anser att denna studie har relevans för socialt arbete då man ser att programledarna arbetar för att skapa en förändring i kvinnornas liv. De uppmuntrar, stöttar och informerar kvinnorna för att de ska kunna ta tag i sin situation. Vi har sett att de arbetar psykosocialt då de fokuserar på både den inre hjälpen med stöttning och bekräftelse samt den yttre hjälpen med myndighetskontakter osv.

På frivården i Göteborg krävs en socionomutbildning för att bli anställd som frivårdsinspektör. Några av frivårdsinspektörerna är jurister eller beteendevetare, men de flesta är socionomer och dessa anser själva att de utför socialt arbete.

6.2 Hur kan resultaten användas?

Resultaten kan spridas både internt och externt. Internt skulle denna studie kunna spridas via det lokala intranätet ”Krimnet”. Extern spridning kan innefatta att studien publiceras på Internet.

Studien kan innebära att man kommer att införa frigivningsprogrammet på fler av landets anstalter som en ny metod i frigivningsarbetet. Klienterna får genom frigivningsprogrammet ett kvalitativt bättre utgångsläge med fler tankar och information om möjligheter inför sin villkorliga frigivning. Om man ska tänka långsiktigt kan det till och med innebära färre återfall då klienterna är bättre rustade för att ”börja om” sitt liv utanför anstalten.

En intressant infallsvinkel kan knytas till samhällsekonomi. Även om en undersökning av denna typ som regel inte inkluderar en ekonomisk aspekt, så skulle man kunna dra samhällsekonomiska slutsatser av resultatet. Med tanke på att frigivningsprogrammet har betydelse för de intagna vi intervjuat kan man säga att man underlättar för individerna att leva ett liv utan kriminalitet, vilket besparar deras familj och bekanta lidande samt att det besparar samhället stora kostnader.

6.3 Framtida forskning

Ett exempel på framtida forskning skulle kunna vara att följa upp denna studie. Respondenterna kan kontaktas efter ett antal år för att undersöka om de fortfarande tycker att frigivningsprogrammet gjorde någon skillnad och eventuellt jämföra med en kontrollgrupp som inte deltagit i någon liknande verksamhet.

Man kan även gå ett steg längre i programidén genom att undersöka gruppövervakningen ”Quo vadis?” och sätta det i relation till frigivningsprogrammet och undersöka hur de båda delarna kompletterar varandra.

NOTER

¹ Förkortningen frisop står för ”frivården som samordnare av verkställighetsplanen” och innebär att frivårdens samarbete med anstalt och häkte ska påbörjas tidigare i klientens verkställighet, och samarbetet ska pågå under hela denna tid (Kriminalvårdsstyrelsen).

² KrAmi är en verksamhet där Arbetsförmedlingen, Socialtjänsten och Kriminalvården samarbetar för att hjälpa unga klienter att få arbete och social träning. KrAmi finns idag i åtta städer i Sverige (<http://www.kramimoo.se/>).

³ Probation service är den engelska myndighet som ungefär motsvarar den svenska frivården.

⁴ Ungefär övervakare eller frivårdsinspektör.

⁵ Utvärderingsforskningen har en del av sina rötter från tankesätt som tidigare framställts för att stödja amerikanska krigssträvanden under Robert McNamara (försvarsminister i USA på 1960-talet, därefter ledare för Världsbanken). Är det möjligt att alls föra samman utvärderingsforskning med progressiva syften och värderingar? Enligt Bell (1975) så svarar han att han tror på en livsbefrämjande samhällsvetenskap, men pekar på att utvärderingen har haft en nära koppling med en reformistisk syn på samhället och staten som framhåller vikten av centrala beslut som ett sätt att utöva inflytande på människornas villkor. Utvärderingen har historiskt hängt ihop med den reglering som bedrivs av ett maktcentrum där de beslutande saknar omedelbara erfarenheter av eller information om åtgärdernas inverkan.

REFERENSER

Litteratur

- Adams, Robert (2003): *Social Work and Empowerment* (3rd Ed.). London: Palgrave.
- Bell, Robert Westius (1975): *Att utvärdera sociala program*. Malmö: Beyronds AB.
- Bergström, Gunnar (2002): *Kriminalitet som livsstil*. Malmö: Team Offset.
- Bernler, Gunnar & Johnsson, Lisbeth (2000): *Handledning i psykosocialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bernler, Gunnar & Johnsson, Lisbeth (2005): *Teori för psykosocialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Bishop, Norman (1991): ”Frivårdens rötter och utveckling – ett internationellt perspektiv”, ur Schillander, Barbro; Brännström, Hans; Lindberg, Gunnar & Nilsson, Hasse (red.): *50 år med frivården*. Ödeshög: AB Danagård Grafiska.
- BRÅ (2000): *Från anstalt till livet i frihet – inför muck*. BRÅ-rapport 2000:20. Stockholm: Fritzes.
- BRÅ (2001): *Efter muck – från anstalt till livet i frihet*. BRÅ-rapport 2001:2. Stockholm: Fritzes.
- BRÅ (2003): *Från anstalt till frihet – förstärkta frigivningsförberedelser*. BRÅ-rapport. Stockholm: Fritzes.
- BRÅ (2004:1): *Ett steg på väg mot frihet – en beskrivning av intagnas sociala situation efter intensivövervakning med elektronisk kontroll – IÖV-utsluss*. BRÅ-rapport. Stockholm: Fritzes.
- BRÅ (2004:2): *Förberedd för frihet? Slutrapport från utvärderingen av förstärkta frigivningsförberedelser åren 2001-2003*. BRÅ-rapport. Stockholm: Fritzes.
- BRÅ (2005): *Effekter av utslussning med elektronisk fotboja – slutrapport om kriminalvårdens försöksverksamhet åren 2001-2004*. BRÅ-rapport 2005:6. Stockholm: Fritzes.
- Cullberg, Johan (2003): *Dynamisk psykiatri*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Ebaugh, Helen Rose Fuchs (1988): *Becoming an Ex – The Process of Role Exit*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ekbohm, Thomas; Engström, Gunnar & Göransson, Birgitta (2006): *Människan, brottet, följderna – kriminalitet och kriminalvård i Sverige*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Eriksson, Bengt & Karlsson, Per-Åke (1998): *Utvärdera bättre - Kvalitetsutveckling i socialtjänsten*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.

- Flaa, Paul (1998): *Introduktion till organisationsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Goffman, Erving (1961/1983): *Totala institutioner – fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Gustavsson, Jan (2007): *Livstidsdömda*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.
- Göransson, Brigitta (2006): Förord i: Hedin, Ulla-Carin; Herlitz, Urban & Kousmanen, Jari: *Exitprocesser och empowerment*. Norrköping: Kriminalvårdens forskningskommitté. Rapport nr. 19.
- Hedin, Ulla-Carin; Herlitz, Urban & Kousmanen, Jari (2006): *Exitprocesser och empowerment*. Norrköping: Kriminalvårdens forskningskommitté. Rapport nr. 19.
- Heule, Cecilia (2005): *Anstalt och empowerment – tre försök till bättre frigivning*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen. Rapport nr. 12.
- Kling, Boo & Gustavsson, Jan (2002): *Fångarna, fängelset och samhället – en jämförelse mellan 1992 och 2002 samt en diskussion om kriminalvårdens framtida inriktning*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.
- Kolfjord, Ingela (2003): *Kvinnors drogbruk och lagbrott – positionella och kontextuella strategier i en våldsrelaterad vardag*. Malmö: K Team Offset & Media.
- Kriminalvårdsstyrelsen (2004): *Riktlinjer för utslussning från anstalt*. Kriminalvårdens riktlinjer 2004:6.
- Kriminalvårdsstyrelsen: *Frivården som samordare av verkställighetsplanen*. Informationsbroschyr till anstalt och häkte.
- Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Sam (2005): ”Kvalitativ metod – en introduktion”, ur: Larsson, Sam; Lilja, John & Mannheimer, Katarina (red.): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Lennéer-Axelsson, Barbro & Thylefors, Ingela (1999): *Psykosocialt behandlingsarbete*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Nicklason, Lars (2006): ”Första tiden i frihet allra känsligast.” *Runt i Krim*, nr 1 2006.
- Payne, Malcolm (2002): *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Petitt, Bill & Olson, Hardy (2005): *Om svar anhålles: en bok om interaktionistiskt förändringsarbete: teori och analys*. Stockholm: Mareld.
- Rydén-Lodi, Birgitta (2005): *Inför frigivningen – livssituationen inför frigivningen och egenbedömning av framtida återfall*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen. Rapport nr. 17.

SOU 1974:39: *Socialvården. Mål och medel – principbetänkande av socialutredningen*. Stockholm: Allmänna Förlaget.

SOU 2005:54: *Framtidens kriminalvård*. Stockholm: Kriminalvårdskommittén.

Svensson, Kerstin (2001): *I stället för fängelse? En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.

Thylefors, Ingela & Persson, Olle: *Motivations- och påverkansarbete inom frivården*. Kriminalvårdsstyrelsen, rapport nr 7.

Törnqvist, Anders (2004): *Mellan relation och resultat. Utvärdering och kunskapsbildning på socialkontor*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.

Vedung, Evert (1998): *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (1990): *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Widerberg, Karin (2002): *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Wilkinson, Christine (2004): ”Women’s Release from Prison – The Case for Change”, ur: McIvor, Gill (edt.): *Research Highlights in Social Work 44: Women Who Offend*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Internet

KrAmi Sverige/Om KrAmi, www.kramimoa.se. Läst den 28/3 2008.

Kvinnor i fängelse, www.kriminalvarden.se. Läst den 12/3 2008.

Sagsjön, www.kriminalvarden.se. Läst den 25/4 2008.

Utslussning, www.kriminalvarden.se. Läst den 17/3 2008.

BILAGOR

Bilaga 1 – Presenationsbrev

GÖTEBORGS UNIVERSITET

2007-04-30

Institutionen för Socialt arbete

Socionomprogrammet

VT 2007

Till Dig som arbetar som kriminalvårdare/är intagen på Sagsjöanstalten

Vi, Patrick Bowles och Madelene Hansen, går femte terminen på Socionomprogrammet på Göteborgs Universitet. Vi ska göra en kvalitativ studie om intagnas och personals uppfattning om frivårdens Frigivningsprogram där man tar upp förberedelserna inför frigivning.

Syftet med studien är att undersöka vilket förberedelsearbete som bedrivs tillsammans med de intagna och hur detta kan bidra till bättre möjligheter efter frigivning.

Vi skulle vilja göra en intervju med Dig under ca en timme. Det är helt frivilligt att delta i intervjun och vid eventuellt deltagande behandlas alla uppgifter anonymt.

Intervjumaterialet kommer att bearbetas och vissa delar kommer att tas med i uppsatsen.

Du kommer att ges möjlighet att läsa igenom intervjun och själv bestämma om, hur länge och på vilka villkor Du ska delta. Efter avslutad skrivning av C-uppsatsen kommer intervjumaterialet att förstöras.

Med vänliga hälsningar,

Patrick Bowles och

Madelene Hansen

Jag vill delta i undersökningen och godkänner därmed att mina uppgifter tas med i uppsatsen.

Jag är informerad om att det är frivilligt att delta

Jag bestämmer på vilka villkor intervjun görs.

Datum

Namn

Bilaga 2 – Intervjuguide 1 (Intagna)

Intervjun börjar med ett tydliggörande att det som spelas in och sägs på bandet inte kommer att vara obehöriga tillhanda, utan endast författarna kommer att ta del av det materialet och efter avslutad skrivning av C-uppsatsen kommer materialet att förstöras.

Bakgrund

1. Ålder?
2. Vilken strafftid har du?
3. Har du tidigare varit i kontakt med kriminalvården (häkte/frivård/anstalt)?

Frigivning

1. Vad tycker du att förberedelsearbetet inför frigivningen bör innehålla?
2. Vad anser du om ditt eget deltagande i ditt frigivningsarbete? Aktiv/Passiv?
3. Hur är din upplevelse av vårdarnas engagemang/brist på engagemang i din frigivning?
4. (Har du engagerat dig i samma utsträckning inför tidigare frigivningar?)

Frigivningsprogrammet (mötena som hålls utav Greger och Lotta)

1. Hur och var fick du information om frigivningsprogrammet ?
2. Vad ingår i programmet?
3. Vad har du lärt dig genom programmet som du tidigare inte kände till?
4. Vad är det bästa med programmet?
5. Vad kan förbättras med programmet?
6. Medverkar du aktivt i gruppen?
7. Har din motivation till förberedelser inför din frigivning förändrats till följd av programmet?
8. Har frigivningsprogrammet inneburit att du börjat i något program, eller behandling – vilka? På vilket sätt påverkade frigivningsprogrammet?
9. Har du genom ditt deltagande i programmet ökat din kunskap om övervakning?
10. Kände du till något om lekmannaövervakare innan du deltog i frigivningsprogrammet? Har du skaffat någon lekmannaövervakare och i så fall när?
11. Har frigivningsprogrammet inneburit att du fått en annan syn på myndigheter?
12. På vilket sätt har frigivningsprogrammet hjälpt dig i kontakten med andra myndigheter? (t.ex. soc. af, frivården...)
13. Beskriv hur kontakten med frigivningsprogrammet påverkat din kunskap om vad frivården är och vad frivården innehåller?
14. Vilka tankar och funderingar kring din frigivning har uppkommit till följd av programmet?
15. Varför har just du valt att delta i frigivningsprogrammet?
16. Vad vet du om gruppövervakning? (Deltar du/funderar du på att delta?)
17. Tycker du att programmet behövs?

Bemötande

1. Hur uppfatta du vårdarnas kunskap om frivården
2. Har programledarnas personliga egenskaper/samspel påverkat din motivation till närvaro vid mötena?
3. Hur upplever du programledarnas bemötande gentemot dig och resten av gruppen?

Bilaga 3 – Intervjuguide 2 (Kriminalvårdspersonal)

Intervjun börjar med ett tydliggörande att det som spelas in och sägs på bandet inte kommer att vara obehöriga tillhanda, utan endast författarna kommer att ta del av det materialet och efter avslutad skrivning av C-uppsatsen kommer materialet att förstöras.

Bakgrund

1. Hur länge har du varit anställd på Sagsjön?
2. Vad ingår i arbetet som kontaktman?
3. Hur har du upplevt ditt kontaktmannaskap?

Frigivningsprogrammet

1. Har programledarna i frigivningsprogrammet varit tillräckligt tydliga med sitt syfte samt med informationen till er i personalgruppen?
2. Finns det någon skriftlig information om frigivningsprogrammet att tillgå på anstalten?
3. Har du upplevt någon förändring hos de intagna som du är kontaktperson för, till följd av frigivningsprogrammet?
4. Har de intagna efter deltagande i frigivningsprogrammet varit mer intresserade av att skaffa lekmanövervakare?
5. Vad har programledarna lärt dig om frivården som du tidigare inte kände till? (övervakare, löv)

Bilaga 4 – Intervjuguide 3 (Intagna)

Intervjun börjar med ett tydliggörande att det som spelas in och sägs på bandet inte kommer att vara obehöriga tillhanda, utan endast författarna kommer att ta del av det materialet och efter avslutad skrivning av C-uppsatsen kommer materialet att förstöras.

Bakgrund

1. Ålder?
2. Vilken strafftid har du?
3. Har du tidigare varit i kontakt med kriminalvården (häkte/frivård/anstalt)?

Frigivning

1. Vad tycker du att förberedelsearbetet inför frigivningen bör innehålla?
2. Vad anser du om ditt eget deltagande i ditt frigivningsarbete? Aktiv/Passiv?
3. Hur är din upplevelse av vårdarnas engagemang/brist på engagemang i din frigivning?
4. (Har du engagerat dig i samma utsträckning inför tidigare frigivningar?)

Frigivningsprogrammet (mötena som hålls utav Greger och Lotta)

1. Hur och var fick du information om frigivningsprogrammet ?
2. Vad ingår i programmet?
3. Vad har du lärt dig genom programmet som du tidigare inte kände till?
4. Vad är det bästa med programmet?
5. Vad kan förbättras med programmet?
6. Medverkar du aktivt i gruppen?
7. Har din motivation till förberedelser inför din frigivning förändrats till följd av programmet?
8. Har frigivningsprogrammet inneburit att du börjat i något program, eller behandling – vilka? På vilket sätt påverkade frigivningsprogrammet?
9. Har du genom ditt deltagande i programmet ökat din kunskap om övervakning?
10. Kände du till något om lekmannaövervakare innan du deltog i frigivningsprogrammet? Har du skaffat någon lekmannaövervakare och i så fall när?
11. Har frigivningsprogrammet inneburit att du fått en annan syn på myndigheter?
12. På vilket sätt har frigivningsprogrammet hjälpt dig i kontakten med andra myndigheter? (t.ex. soc. af, frivården...)
13. Beskriv hur kontakten med frigivningsprogrammet påverkat din kunskap om vad frivården är och vad frivården innehåller?
14. Vilka tankar och funderingar kring din frigivning har uppkommit till följd av programmet?
15. Varför har just du valt att delta i frigivningsprogrammet?
16. Vad vet du om gruppövervakning? (Deltar du/funderar du på att delta?)
17. Tycker du att programmet behövs?

Social situation

1. Hur din bostadssituation ut?
2. Hur ser familjeförhållandena ut? (partner, barn osv.)
3. Hur ser ditt sociala nätverk ut? (vänner etc.)

Bemötande

1. Hur uppfattar du vårdarnas kunskap om frivården?
2. Har programledarnas personliga egenskaper/samspel påverkat din motivation till närvaro vid mötena?
3. Hur upplever du programledarnas bemötande gentemot dig och resten av gruppen?

Bilaga 5 – Intervjuguide 4 (programledarna)

1. Hur kom idén upp till frigivningsprogrammet?
 - Vem, var, hur?
 - Var det ett uppdrag från någon annan (överordnad) eller drev ni igenom det själva?
2. Varför strävar man efter att få in fler lekmanövervakare i frivården?
 - Finns det någon forskning på lekamannamedverkan har någon positiv effekt?
 - Används det av ekonomiska skäl eller för att minska frivårdsinspektörernas arbetsbelastning?
3. Finns det någon rangordning bland målen för frigivningsprogrammet?
 - Är det någon punkt som känns viktigare än andra?
4. Känner ni att något av frigivningsprogrammets mål inte uppfylls?
5. Efter att ni har kört frigivningsprogrammet några år, finns det något ni skulle vilja förändra eller utöka?
6. Har ni fått någon respons från de intagna efter deras frigivning angående deras deltagande?
 - Hjälpte det dem på något sätt?
7. Har ni fått någon respons från era chefer?
8. Har ni fått någon form av respons från anstalten?
9. Känner ni er lika motiverade idag som när ni startade programmet?

Bilaga 6 – Intervjuguide 5 (klienter i utsluss)

Intervjun börjar med ett tydliggörande att det som spelas in och sägs på bandet inte kommer att vara obehöriga tillhanda, utan endast författarna kommer att ta del av det materialet och efter avslutad skrivning av C-uppsatsen kommer materialet att förstöras.

Bakgrund

1. Har du tidigare suttit på anstalt?

Frigivning/frigivningsprogrammet

1. Vad gjorde du och vilka steg tog du inför din vårdvistelse/utsluss?
2. Vad gjorde du och vilka steg tog du inför din förberedning inför VF?
3. (Om ja på fråga 1.) Gjorde det någon skillnad denna gången att du kom i kontakt med Greger och Lotta och frigivningsprogrammet?
4. Blev din motivation till att ta tag i ditt frigivningsarbete större efter det att du fått varit med i frigivningsprogrammet och kontakt med Greger och Lotta?
5. Vad har du lärt dig genom programmet som du tidigare inte kände till?
6. Tycker du att programmet behövs?
 - Varför?
7. Vad är det bästa med programmet?
8. Vad kan förbättras?
9. Påverkade Greger och Lottas bemötande ditt deltagande i programmet?
10. Tycker du att formen på frigivningprogrammet är bra?
 - a) Tillräckligt med tid per möte?
 - b) Tillräckligt ofta (en gång i månaden)?
 - c) Fanns det möjlighet att prata individuellt med någon av programledarna?
 - Om nej, hade det varit önskvärt?
11. Har Greger och Lotta motiverat dig till att delta i någon programverksamhet eller behandling?
12. Har du lärt dig mer om frivården sedan du var med i Frigivningprogrammet?
13. Om du själv skulle uppskatta dina möjligheter till att ej komma tillbaka till kriminalvården igen och om vi säger att vi har en skala från 0 -10, var på denna skala känner du att du befinner dig? (0 = väldigt osäker på att lyckas, 10 = är tvärsäker på att aldrig komma tillbaka.)
 - Vad är det som gör att du känner dig osäker/så säker?
 - Har frigivningprogrammet haft någon inverkan på detta?

Social situation

3. Hur din bostadssituation ut?
4. Hur ser familjeförhållandena ut, partner, barn?
5. Hur ser ditt sociala nätverk ut, vänner etc?
6. Påverkade dessa faktorer dig i din utslussplanering?

Bilaga 7 – Frigivningsprogrammets syfte och mål

”Frigivningsprogrammet” Sagsjön och Häktet i Göteborg

Program ledare: Greger Österdahl, Lotta Gustavsson frivården Göteborg.

Deltagare/målgrupp: Alla kvinnor intagna på Sagsjön, öppna och slutna avdelningarna ska erbjudas deltagande samt de kvinnor som är placerade på gemensamhetsavdelningen för kvinnor på häktet i Göteborg.

Syfte:

- som ett led i ”Bättre ut” – tanken informera om frivårdens roll och uppgifter och vad övervakning innebär.
- på ett tidigt stadium få de intagna kvinnorna att fundera över frigivningssituationen, lämplig lekmanövervakare och kanske se myndigheter som något man kan få stöd av och hjälp från (ofta har kvinnorna ett stort myndighetsförakt som hindrar dem att ta vara på sina möjligheter och rättigheter i samhället)
- tidigt knyta kontakt med de kvinnor som ska bli aktuella på den egna frivården och förordna lekmanövervakare i ett så tidigt stadium som möjligt (öka antalet lekmanövervakare)
- hjälpa till att motivera kvinnorna för att delta i programverksamhet, behandling och annan verksamhet med syfte att motverka återfall i kriminalitet och missbruk efter frigivning.
- försöka utveckla motivationsarbetet med kvinnorna i kriminalvården (uppmärksamma kvinnornas särskilt utsatta situation)
- försöka informera kontaktmännen på anstalt och häkte om frivård och övervakning och vad lekmanövervakare innebär (intern samverkan)
- förbereda för kvinnor som kan vara lämpliga att delta i gruppövervakningen för kvinnor på frivården i Göteborg (eventuellt förarbeta så att de kan börja deltagande under § 14 permissioner)
- **Sammantaget är syftet naturligtvis att arbeta för att minska antalet återfall i brott**